

Rockenbauer Zoltán

MÁRFFY ÖDÖN TANULÓÉVEI

A párizsi ösztöndíj (1902–1906)

Talán különös, hogy – szemben pályatársai többségével – Márffy egyetlen nyáron sem vett részt a nagybányai művésztelep életében. A későbbi Nyolcak közül több-kevesebb rendszerességgel dolgozott Nagybányán Czigány Dezső, Czóbel Béla, Orbán Dezső és Tihanyi Lajos, a fauve-izmusban később rokon fiatal festők csoportjából Bálint Rezső, Bornemisza Géza, Boromisza Tibor, Galimberti Sándor, Dénes Valéria, Perlrott Csaba Vilmos, Ziffer Sándor, hogy csak a legjelentősebbeket soroljuk. Márffy mégis így fogalmazott 1957-ben: „Minket a nagybányai festészet nem érdekelt. Nem becsültük le, de nem voltam soha Nagybányán és nem is kíváncsi voltam oda. Nagybánya nem magyar festészet, hanem München.”¹

Lehet, hogy München tántorította el örökre Nagybányától? A Müncheneri Akadémiával szembeni mély ellenérzését mindenestre a helyszínen szerezte. Bár tanulási szándékkal ment ki 1898-ban, mindössze néhány napot töltött a bajor fővárosban. „Emlékszel – írta egy bizonyos »L...«-nek szóló, feltehetően fiktív levelében – milyen terv és cél nélkül indultam el Pestről és váltottam meg jegyemet Münchenig. Miért Münchenig, nem tudom. Talán mert minden magyar festő ide igyekszik. Itt megnéztem mindent, de nem éreztem semmit abból a lelkesedésből mit München honi festőinkből kiváltott. Nagy zavarban voltam szállásadó asszonyomnál mert azt ígértem, hogy hónapokig itt maradok. Három nap múlva azonban már türelmetlenül felébredt bennem a vágy, el innen, tovább menni. Nem tudom miért: Párisba.”² Párizsban megtalálta, amit keresett: a századfordulós francia főváros művészi élete lenyűgözte. Bár családjá nem számított szegénynek, szülei annyira mégsem voltak jómódúak, hogy párizsi taníttatását önerőből fedezni tudják.³ Márffy egy akkoriban még ritka, ám annál szerencsésebb megoldást talált: ösztöndíjat szerzett magának a Fővárostól.⁴ 1902 márciusában 10 havi szabadságot kérvényezett október 15-i kezdettel a Tanácsnál, a következő indoklással:

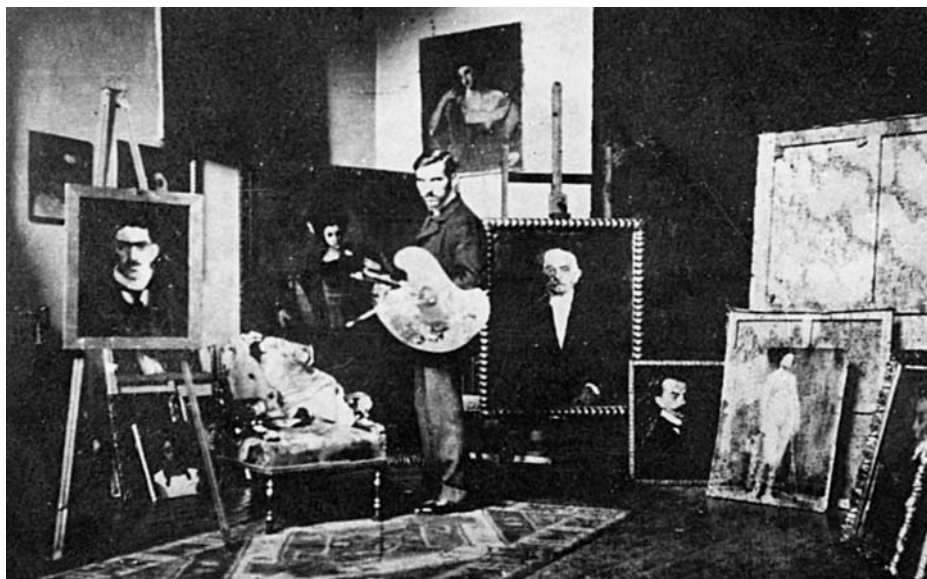
„A szabadságidőt oly célból kérelmezem, hogy a festőművészet terén részben mestereknél, jelenleg pedig az országos mintarajz iskolában rendkívüli látogatóként folytatott eddigi tanulmányaimat külföldön folytathassam. Minthogy jelenleg nálunk a művészi pálya még olyan stádiumban van, hogy fiatal kezdő úgyszólván alig élhet meg tisztán belőle és miután ezen felül családi kötelezettségeim is vannak, ilyenképpen állásomra annyira rá vagyok utalva, hogy azt semmiképpen el nem hagyhatom, másrészt azonban tanul-

mányaimat külföldi iskolák végzésével is szeretném kibővíteni s ecélből Párisban a Julian akadémiát óhajtanám látogatni. Ez azonban csak úgy volna lehetséges, ha ezen időre megélhetésem biztosítva van és e tekintetben teljesen a Tekintetes Tanács jóindulatú pártfogására vagyok utalva. Ennélfogva a legmélyebb tisztelettel kérem a Tekintetes Tanácsot, hogy kérésemet ne csak egyéni érdeknek méltóztassék tekinteni és ezen okból legyen szabad kérnem, hogy úgy, a mint ez a tanítók hosszabb szabadságánál megadatott, a 10. hónapra helyembe alkalmazandó napidíjas illetményei a fizetésemből levonotván, a többi részemre kiadassék, a mi által a Tekintetes Tanács *anyagi áldozat nélkül* lehetővé tenné kiképzésemet.”⁵

A kérvényéhez Hegedűs László ajánlását, valamint rajzokat és egy festményvázlatot is csatolt, továbbá azt a két újságcikket a Nemzeti Szalon őszi tárlatáról, amelyben említik az általa festett Naplemente című képet, ezen túlmenően felajánlotta, hogy szükség esetén további, nagyobb méretű tájképeit is bemutatja.⁶

A Tanács március 27-én megítélte a 10 hónapi szabadságot, de Márffy nem elégedett meg ennyivel. Március 29-én újabb kérvényt fogalmazott, amelyben ösztöndíjat kért a külföldi tanulmányaihoz: „A kérvényemben bátorkodtam kifejteni, hogy fizetésemre annyira rá vagyok utalva, hogy annak visszatartásával külföldi tanulmányaimat egyáltalában nem folytathatnám, mivel fizetésemen kívül semmi más anyagi eszközzel nem rendelkezem s ez okból tanulmányaimat csakis a Tekintetes Tanács kegyes pártfogásával lennék képes folytathatni. A Tekintetes Tanács a szabadságidő engedélyezésével jóindulatú pártfogásával és tehetségembe vetett bizalmával kitüntetni méltóztatván, legyen szabad ez alapon tisztelettel kérnem, méltóztassék lehetővé tenni, hogy ezen szabadságidőt céloznak megfelelően felhasználhassam és ezen időre a megélhetésemet biztosítani azzal, hogy részemre a képzőművészeti célokra rendelkezésre álló alapból egy, a visszatartott fizetésem terhére alkalmazandó napidíjas illetményeinek levonása után fennmaradó összegnek megfelelő s megélhetésemet biztosító ösztöndíjat megszavazni méltóztassék.” Az irathoz utólag Benczúr Gyula Matuska Alajos alpolgármesterhez küldött névjegyét is csatolták, amelyen a nagy tekintélynek örvendő mester a következő ajánlást tette: „Márffy Ödön festőművész rajzait láttam. Ezen az alapon külföldi tanulmányutjára való kérvényét melegen ajánlom Nagyságod kegyes figyelmébe. Munkáiban komoly törekvést és tehetséget látok. Sajnálatomra a mai ülésen hülés következtében nem vehetek részt. Kiváló tisztelettel Benczúr Gyula. 1902. május 26.”⁷

A Székesfővárosi Tanács június 11-én 826. sz. határozatában engedélyezte a 10 havi szabadságot,⁸ és 1200 koronás ösztöndíjat biztosított azzal a feltétellel, hogy Márffy visszatértekor a Fővárost egy alkotásával ajándékozza meg.⁹ Az ösztöndíj összege mindössze 200 koronával maradt el aktuális éves fizetésétől. A fiatal festőnek azonban esze ágában sem volt hazajönni a 10 hónap lejártával. Évről évre újrakérvényezte a szabadságot és az ösztöndíjat.

1. Márffy Ödön műtermében, 1903 körül

2. Atelier Cormon, Párizs, 1903 (Márffy a modelltől jobbra a harmadik)

Leveleiben meglehetősen részletességgel számolt be művészi fejlődéséről, és gyakorta küldött haza elkészült képeket. A Tanács minden alkalommal meghosszabbította kint-tartózkodását,¹⁰ sőt 1904-ben az ösztöndíj összegét is felemelték 1600 koronára. Elmondható tehát, hogy a Főváros igazán generózusan viselkedett fiatal hivatalnokával. Nem kétséges, hogy e döntések mögött elsősorban művészetpártolási szándék húzódott meg, amelyet Márffy – tehetségén túl – azért élvezhetett, mert mint tanácsai dolgozó az idők folyamán pártfogókra tett szert helyben, többek közt a későbbi polgármester, Bárczy István személyében. A Főváros viszont ilyenformán „saját nevelésű” festőt tudhatott magáénak, akitől joggal várhatott a későbbiekben viszonzást művészi területen. Márffy ennek az elvárásnak tudatában gyakran zárta kérvényét olyanfajta cirkalmatos, ám közelebről meg nem határozott ígéretekkkel, mint „Abban az erős meggyőződésben [kérem a Tekintetes Tanácsot], hogy képes leszek nemsokára művészi szolgálataimmal leróni azon köteletségemet, melylyel a Székes fővárosnak nagylelkű támogatásáért tartozom...”¹¹ Az ötvenes évek derekán mégis meglehetősen kevés hálával, annál több önsajnálattal emlékezett vissza a történetekre: „1902 őszén mentem Párizsba. Kis ösztöndíjat kaptam a várostól, Bárczy István csinálta meg nekem. 600 korona volt, [1902-ben éppen a duplája, 1904-től majdnem a háromszorosa! – R. Z.] borzasztóan kevés, borzasztóan szűkösen tengődtem. A Julianban huszonöt frankot kellett egy hónapra fizetni, huszonöt volt a lakás. Hát a Julianra nem jutott huszonöt frank.”¹²

A Julian Akadémia közkedvelt helynek számított a fiatal magyar festők körében. Márffy, ha csak rövid ideig is, de annak a Jean-Paul Laurens-nak volt a növendéke, akihez később az évtized folyamán Bornemisza, Czóbel, Czigány, Berény, Egry, Perlrott Csaba, Pór és Orbán is járt.¹³ Márffy a Juliant hamar otthagya – lehetséges, hogy valóban anyagi okok miatt –, és már az első évben az École des Beaux-Arts-ba iratkozott át, ahol Fernand Cormon osztályába került. Említést érdemel, hogy a növendékek által az anatómiai precizitás megkövetelése miatt csak „a térdkalács atyjának” gúnyolt, közép-szerű és konzervatív Cormon keze alól olyan újjító világnagyságok kerültek ki, mint Toulouse-Lautrec, Van Gogh, Matisse és Soutine. Márffy párizsi éveiről és művészi elképzeléseiről részben a Tanácsnak írt jelentéseiből, kérvényeiből és pályázataiból, illetve utólagos visszaemlékezéseiből nyerhetünk képet. Meglehetősen plasztikus, mivel a folyamodványok és a visszaemlékezések iránya nem vág teljesen egybe. Hogy újra és újra elnyerhesse az ösztöndíj meghosszabbítását, hivatalos irataiban Márffy azt akarta bizonyítani, hogy a Főváros nem holmi érdemtelenre pazarolja a pénzét, ezért dicsérte az iskolát és kidomborította saját eredményeit. Jól számolt, mivel 1905-ben Benczúr Gyula újólagos szakvéleményére támaszkodva a Tanács egyharmadnyival még fel is emelte az ösztöndíj összegét, amely módot adott számára, hogy Jacques Blanche műtermébe is eljárjon korrektúrára.¹⁴ Visszaemlékezéseiben viszont saját modern – leginkább iskolán kívüli – törekvéseire

tette a hangsúlyt, kárhoztatra az akadémia maradi szemléletét: „Sajnos ez akadémikus iskola. De vagyunk a műteremben néhányan ellenzékiek, kik más akarunk, mint a többiek. Felfigyeltünk egymás munkáira és összebarrátkoztunk. Marinot, Guendet, Petitsen és még néhányan munka után itt a Cartierban [Quartier Latinben] együtt ebédelünk és vitatkozunk. Ők már régiek és mindent megmutattak a mi nekem új.”¹⁵ Másutt pedig: „Marinot-[t] egyszer Cormon kitessekelte, mert bátran modernül dolgozott. Ez nem volt szabad. Aztán, mikor jött Cormon, eldugtuk vásznainkat és kimentünk az iskolából, ahol különben jó meleg volt, volt modell, de akadémikusan kellett dolgozni.”¹⁶ Bálint Lajosnak pedig ezt mondta egyszer: „Tudod-e, mit jelent az akadémián lelkiismeretesen festeni a mester szája íze szerint való képeket, s közben tudni, hogy mindez túlhaladott és elmúlt, aztán pedig elrohanni különböző kiállításokra, és gyönyörködve tanulni azoktól, akik a holnapot és a jövőt jelentik?”¹⁷

Am 1903 májusában fogalmazott hosszabbítási kérvényében még így foglalta össze az addig eltöltött időt: „[...] Először a Julian iskolát látogattam, hol Jean-Paul Laurens tanár növendéke voltam, október hó óta pedig az Ecole des Beaux-Artsban dolgozom, hol Cormon tanár kiváló műtermébe sikerült bejutnom. Ezen idő alatt mintegy 150 férfi és női aktot rajzoltam és részben festettem, festettem 8 férfi és női tanulmányfejet, számos tájkép stúdiumot Párisban és a környéken, a Louvreban megfestettem Franz Hals Bohemiennejének másolatát,¹⁸ színvázlat compositiókat festettem a magyar történelemből, bibliából és szabad eszmém után. Elvégeztem a Beaux-Artsban az anatómiai cursusokat s mélyen studióztam a Louvreban a régi nagy mesterek, leginkább Vélasquez és a flamand mesterek műkincseit. Bátor vagyok megjegyezni ez alkalommal, hogy tanárom tisztán a munkáim révén juttatott be az Ecole des Beaux-Artsba és a correctiókon mindig buzdító elismeréssel és dicsérettel jutalmazta munkáimat és erre vonatkozólag Cormon tanárnak az alpolgármester úrhoz intézett elismerő bizonyítványát bátorkodtam megküldeni. Szilárd elhatározással és minden erőmből a klaszszikus figurális művészet felé törekszem és legerősebb óhajtásom a legkomolyabb alapon folytathassam további tanulmányaimat [...] Hogy haladásomról munkáimat bemutassam, bátor vagyok a postával megküldött 6 drb szénrajzot, 3 db festett aktot, 3 db tanulmányfejet, Franz Hals »Bohemienne«-jének másolatát, 9 tájképvázlatot, színvázlataim közül »Szt. László és a kun nőrabló« »Faun és nymphák« vázlatokat bírálatra bemutatni, melyeket később feldolgozni szándékozom.”¹⁹

1904-ben írt kérvényében fontosnak érzi kiemelni, hogy műtermi munka mellett plein air képeket fest, így óvatos formában tudatja érdeklődését az impresszionizmus iránt: „A második lefolyt évben, mint az elsőben is az École des Beaux-Arstban dolgoztam Cormon tanár műtermében és különösen plein air studiumokkal is foglalkoztam. A lefolyt évi munkáim eredményét bemutatandó, bátor voltam egyidejűleg a székes főváros Tekintetes Tanácsának a

főv. Képzőművészeti bizottság bírálataira megküldeni számszerint 28 drb festményt, színvázlatokat, rajzokat és aquarelleket és kérem, hogy azokat magas figyelmébe méltóztatni és megbírálni méltóztassék.”²⁰

Márffy ezúttal azonban nem elégedett meg a hivatalos kérvénnyel; magánlevelet is fogalmazott feltehetően Matuska Alajos alpolgármesterhez. Mivel e levélben fejti ki először művészi elveit e dokumentumot teljes terjedelemben közlöm:

„Nagyságos Uram!

Tisztelettel bátorodom tudomására hozni, hogy a napokban elküldöttem a lefolyt év munkáimból tanulmányaimat és vázlateimat, számszerint 28. drb festményt, színvázlatokat, rajzokat és aquarelleket, hogy a székes főváros Tekintetes Tanácsának ez évi munkásságomról tanúságot adjak.

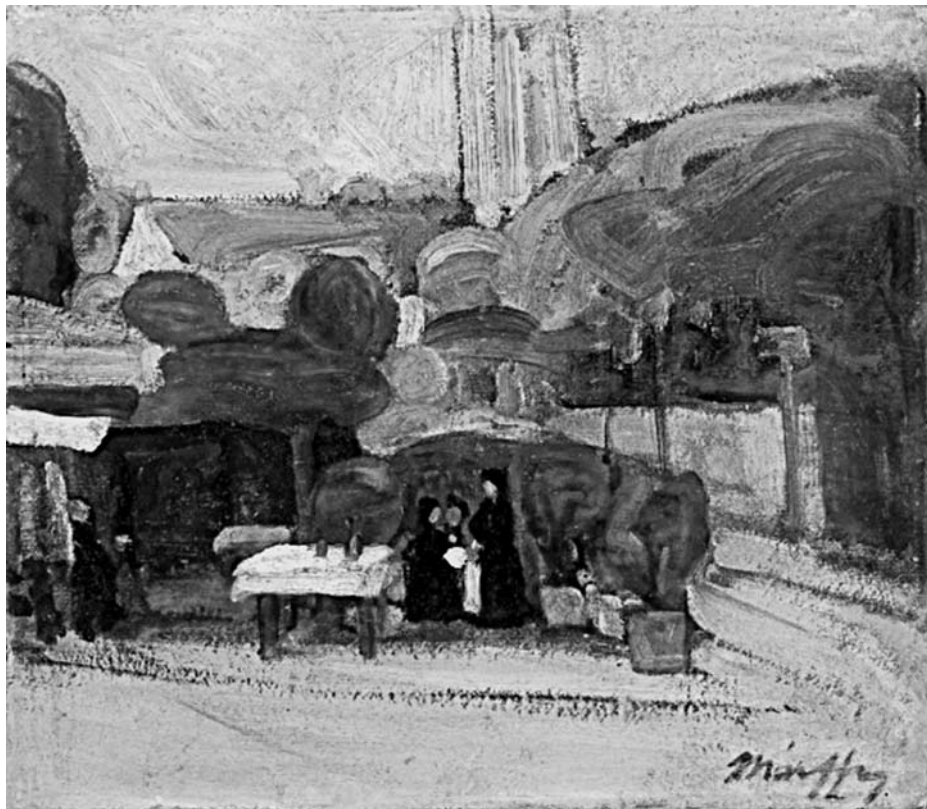
Nagyságos Uram! A lefolyt 2 esztendő alatt, melyet itten művészettel töltök, a művészet iránt való szenvedélyes szeretetem egy perceg sem hagyott nyugodni. Életemből és egészségemből egy egész részt áldoztam ez idő alatt munkámnak és törekvéseimnek, hogy kitűzött célomat elérjem. – A második évben mint az elsőben az École des Beaux-Artsban dolgoztam és sokat foglalkoztam plein air studiumokkal is. Tiszta szemmel áll előttem a művészet már és érzem az úton vagyok már a melyet kerestem és követnem kell. Az életből vett megfigyeléseimet festem az első pillanatnyi színhatás megtartásával. A harmóniát, minthogy meggyőződésem szerint, csak ez a mi a természetet széppé teszi, ezt kutatom főleg a természetben és törekszem azt visszaadni. Folytonos megfigyelések és vázlatok útján iparkodom célomat elérni és a természettől vett érzéseimet visszaadni. Erős meggyőződésem szerint az egyedüli igaz út a művészetben. Ezen erős meggyőződésem tartja bennem az ösztönt a folytonos munkához és a remény, hogy kitűzött célomat elérem. –

A munkáim közt, amelyeket mutatóul megküldöttem, fő súlyt fektettem arra, hogy az irányt bemutassam, melyet a coloraturában keresek (: Színház belseje, Utczai tornászok, Cabaret interieur, Gyermekszínház stb :).

Elhatároztam, hogy művészi pályámon bármily küzdelmekkel kell is szembeállanom, semmi fáradságot sem kímélek hogy célomat elérjem.

Abban az erős meggyőződésben, hogy nemsokára képes leszek már művészi szolgálataimmal leróni kötelességemet, a melyekkel a székes fővárosnak nagylelkű támogatásáért tartozom ebben a tudatban fordulok első sorban Nagyságos Uramhoz azon tiszteletteljes kérelemmel, méltóztassék azon nagybecsű támogatásában, mellyel lehetővé tette, hogy a művészi pályámon eddig is haladhassak – most is részesíteni azzal, hogy ösztöndíjammal a következő évre leendő meghosszabbítása iránti kérelmemet nagybecsű jóindulatába venni méltóztassék, hogy tanulmányaimat akadálytalanul végezhessem. –

Minden művészi ambícióim lehetőségét köszönhetem eddig is Nagyságos Uram művészetszeretetének és jóindulatának és kérem ne méltóztassék azt megvonni most sem, midőn célomhoz már közelebb érzem magamat.

3. Részlet Meudonból, 1905. (olaj, karton, 37×42 cm, Mgt.)

Miután itteni körülményeim és anyagi helyzetem szükségessé teszik mielőbb tudnom kérelmem mikénti eldöntését, kérem Nagyságos Uramat méltóztassék reám nézve valóban sürgős kérelmem tárgyalását elrendezni.

Kifejezővé szándékozván tenni azt a mély hálát és vonzalmat, mely lelkemben Nagyságod iránt soha nem fog megszűnni, kérem méltóztassék engem, reám nézve azon nagy megtiszteltetésben részesíteni, hogy beküldött tanulmányaimból valamelyikét Nagyságod tetszése szerint elfogadni és megtartani méltóztatik.

Kérem Nagyságos Uram, hogy eddigi nagybecsű jóindulatában most is megtartani méltóztassék
alázatos szolgálját

Márffy Ödönt

Paris, 1904 április 12.”²¹

1905-ben írt kérvényei nem tartalmazzák az előbbiekhöz képest lényeges új információt párizsi tartózkodására nézve,²² ám az 1906-os, utolsó hosszabbítási kérelmében már nem rejti véka alá, hogy szakított az akadémikus tanulmányokkal: „Alulírott azon alázatos kérelemmel járulok a Tekintetes Tanácshoz, hogy a f. é. május 15-ig engedélyezett szabadságidőt és a képzőművészeti alapból élvezett művészeti ösztöndíjamat egy évre kegyesen meghosszabbítani méltóztassék! Bátor vagyok ez alkalommal tisztelettel megjegyezni, hogy a főváros részéről eddig élvezett támogatást teljes erőmből felhasználtam és a lefolyt esztendő, mint az elmúltakat is, a legintenzívebb művészi munkában töltöttem. Ezen 3 és 8 hó, művészi hivatásnál tehát nagyon rövid idő alatt elvégeztem 3 küzdelemben és fáradságban telt esztendőt a párisi festőakadémián, hol az alapvető tanulmányokat teljesen elvégeztem. Ezen idő után azonban, minthogy művészi elveimmel és érzéseimmel, – mely a természet felé vonzott, – nem tudtam megegyeztetni az iskolában uralkodó akadémikus festészeti irányt, elhagytam az Ecole des Beaux-Arts műtermeit, és a természetet kerestem fel, hol felszabadultam a konzervatív száraz gondolkodás alól, mely nyomasztólag hatott reám az iskolák környezetében. – Érzéseim ezután a természet felé vonzottak és rokonságot érezvén a modern francia impresszionistákkal, ezekhez vonzódtam. Bátran és némi büszkeséggel merem állítani, hogy azon kevesek közé tartozom, a kik a legbehatóbban érzik át az impresszionizmus igaz útját a művészetben, az egyetlen életképes jövőjét a művészetnek. Ez újabb irányú dolgaimból a Műcsarnok idei tavaszi tárlatán 8 képpel szerepelek, melyekről a sajtó kritikák egyhangulag elismeréssel nyilatkoztak [...]”²³

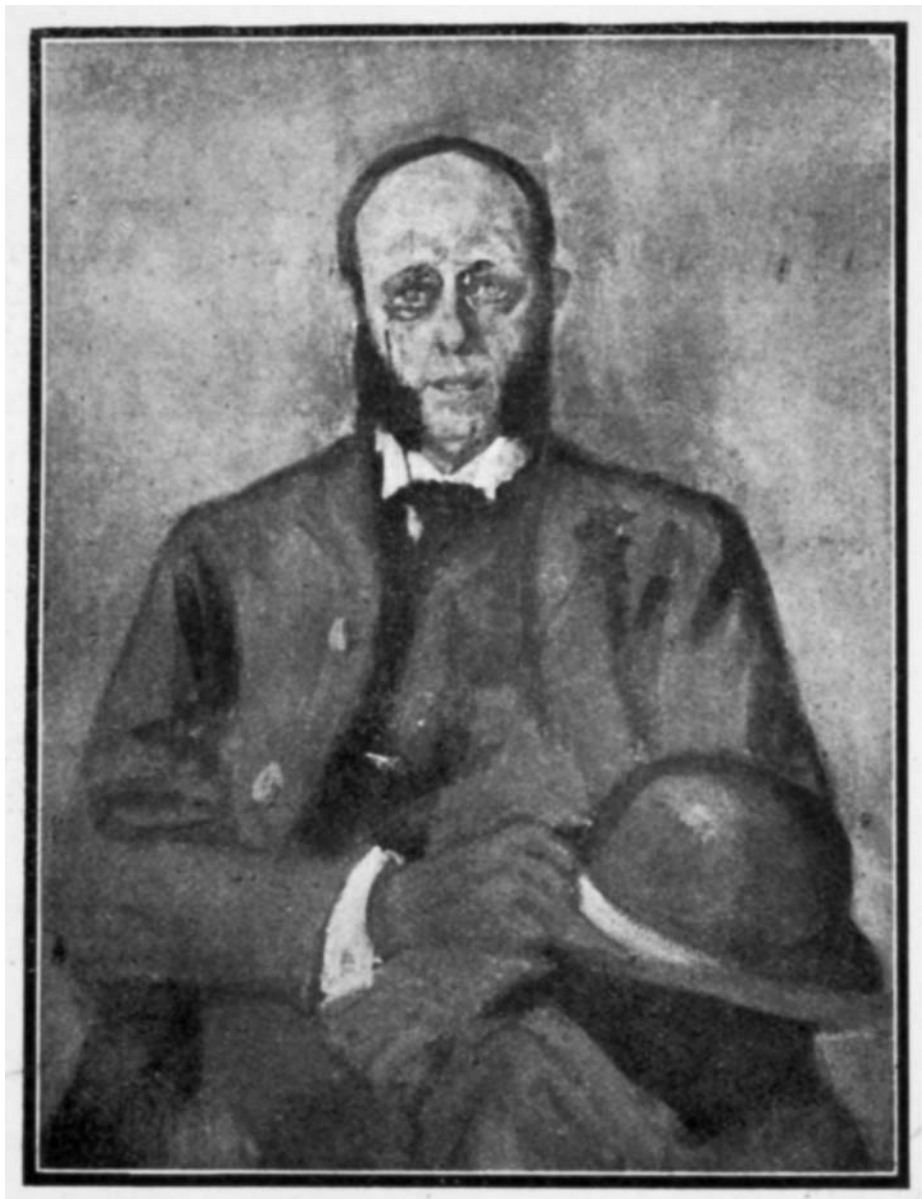
A korábbiakhoz viszonyítva szokatlanul őszinte hangú irat is elérte a célját. Talán nem mellékes az a körülmény, hogy a szabadságot engedélyező közgyűlési határozatot alig néhány nappal azt követően fogadták el, hogy a polgármesteri széket váratlanul Bárczy István foglalta el. Mint a már idézett visszaemlékezésekből is kitűnt, Bárczy korábban is a festő legfőbb támogatói közé tartozott, nem csoda, ha Márffy az elsők között gratulált polgármesteri kinevezéséhez.²⁴ Bárczy az új szemlélet híve volt irodalomban, festészetben egyaránt. Jó barátságot ápolt Adyval, 1915-ben még azt is vállalta, hogy esküvői tanú legyen a költő Csinszkával kötött házasságakor. 1943-ban bekövetkezett haláláig Márffyval is szoros barátságban maradt, amely kapcsolatnak gyökerei még a század legelső éveire nyúlnak vissza.

Márffy tehát az utolsó párizsi esztendejében nyíltan vallotta magát az akadémikus festészettel – így kimondva-kimondatlanul Benczúrral és Hegedűssel is – szembe forduló *impresszionistának*. Igen ám, de valójában 1906-ban már rég nem foglalkoztatta az impresszionizmus! „A fiatalság lassan már kezdett elfordulni tőlük [ti. az impresszionistáktól] – fejtegette az ötvenes években saját párizsi útkeresésére visszaemlékezve –, egy állandó, konstruktív irány felé kerestek kiutat. Nem tudtam, melyik a helyes. Az ösztönökre kellett bíznom magamat. Inkább azokra a mozgalmakra figyeltem, amelyek

elhagyták az impresszionizmust. Van Gogh, Matisse, Raoul [Rouault] művei tetszettek a legjobban [...] tovább akartam maradni, s ezért az állami École de Beaux-Artsba mentem, ahol Fernand Cormonhoz fel is vettem. Ő iskolás festő volt, a modernség elsöpörte. Négy évig itt, a hivatalos, akadémikus rendszerben dolgoztam, de rövidesen rájöttem, hogy ez a módszer és látás idegen számomra, de még nem tudtam, mit akarok, csak azt, hogy ezt nem! Hogy mégis itt maradtam, abban nagy szerepe volt annak, a rajtam kívül még itt lévő 7-8 tanítványnak, ki ugyanilyen volt mint én, saját nyelven próbálkozott. A 10 perces szünetekben nézegettük egymás munkáit s így jöttünk rá, hogy mi összetartozunk. Néma közösség alakult ki köztünk. Ezeken hívták fel a figyelmemet, mi hol van, ismertettek meg a francia mesterekkel. Paul Guendet, Fülep is ismerte, neki én mutattam be, terelte a figyelmemet Cézannera. C[ézanne] még ismeretlen volt akkor, világsikere nem volt, csak szűk művészkörökben ismerték. Öreg volt és Aixben lakott. Így terelődött figyelmem Van Goghra, Gauguinre, Matissera és később Braquera, akik érdekelték. 1905-ben (?) Matisset meg is látogattam. Clamart-ban, Párizs külvárosában. Őt is csak kis körben szerették és ismerték. Ő egy évvel előttem az École des Beaux-Artsba járt [valójában Cormon már 1899-ben eltanácsolta az iskolából Matisset – R. Z.] és mikor ott voltam, bejött a régi »haverokat« meglátogatni. Ezek pedig vásznat és ecsetet adtak a kezébe, ő meg fél óra alatt lekapta, amivel az akadémikusok hetekig elkínlódtak.”²⁵

Viszonylag keveset tudunk Márffy és Matisse közvetlen kapcsolatáról. Az Académie Matisse-nak több magyar látogatója volt, köztük Perlrott Csaba Vilmos és Bornemisza Géza bizonyosan, Galimberti Sándor, Dénes Valéria és Berény Róbert valószínűleg.²⁶ Márffy azonban – Szij Béla állításával szemben²⁷ – nem volt részese a Matisse-iskolának, mivel az csak 1908 januárjában kezdte meg működését, és Márffy 1906 szeptemberében hazaköltözött Franciaországból. Mindazonáltal nem kizárható, hogy egy későbbi párizsi útja alkalmával ellátogatott az intézménybe, de erre nézvést semmilyen közvetlen vagy közvetett utalás nem ismert. Ugyancsak nincs adat arról, hogy Márffy eljárta volna Gertrude Stein, a neves műgyűjtő és író nő szalonjába, ahol Picasso és Matisse köre mellett sok magyar művész is megfordult. Valószínű, hogy az École des Beaux Arts-ban találkoztak, és Matisse talán ekkor hívhatta meg a fiatal magyar festőt a műtermébe. Ám ezt az epizódot meglehetősen sok ellentmondás kíséri. Artner Tivadarnak 1958-ban a következőket nyilatkozta: „Különösen Matisse-t szerettem. Jártam Párizs környéki villájában – Clarmartban [sic!] lakott akkortájt – a kertjében levő egyszerű műtermében is megfordultam, amely arról volt nevezetes, hogy mindkét oldalán hatalmas ablakok ontották a fényt – a mester a tiszta, ragyogó színeket szerette.”²⁸ Horváth Béla pedig, aki az ötvenes években több alkalommal is kikérdezte Márffyt, az egyik ilyen alkalommal készített, kéziratban maradt jegyzetében a következőképpen rögzítette a festő szavait: „Gegesi [Gegesi Kis Pál – R. Z.] az Ermitázsban nagyon szép dolgokat látott. Sisley,

Manet, Pissarro, Matisse Van Gogh stb. Az egyik Matisse, nagy kép, meztelen táncoló nők, kevés színnel, amit véletlenül, mikor én 1904 v. 05-ben mikor Clamart-ban meglátogattam (kisváros, melyben nagy műterme volt) éppen festett. Ezt a képet, mit Gegesi látott. Műtermét ő építette, a két szemközti fal óriási üvegablak, teljes világításban kereste [?] a motívumot, nem volt más vége a műteremnek, hanem teljes megvilágításban. Matisse előzőleg u.oda járt, hova én az École [?] Beaux-Artsba egész akadémikus környezetbe, de azt a hatást hamar ledobta magáról. Matissenak olyan hatása volt, maradt rám, szellemes festészete van, színben elragadó, még a franciák között is, pedig nem kolorista volt. Képei rögtön megkapják az embert. Azt látni kell.”²⁹ Márffy közlése problematikus. Az általa körülírt Matisse-festmény egyértelműen a Tánc, amelynek legkorábbi változata sem készülhetett 1909 februárja előtt, mivel Scsukin orosz műgyűjtő ekkor kérte fel a két nagyméretű vászon: a Zene és a Tánc megfestésére.³⁰ A ma az Ermitázsban látható, Márffy által említett változat 1910-ben lett kész.³¹ Végso soron elképzelhető lenne, hogy Márffy ötven esztendő távolából összetéveszti a Táncot a szintén nagyméretű Életöröm című festménnyel, amely előbb Leo Steinhez később a pennsylvaniai Barnes Fondation tulajdonába került. Ez a kép 1906-ban készült el, és megtalálható rajta, ha csak kicsiben is, a Tánc központi motívuma.³² Ám az igazi bökkenőt nem a szóban forgó festmény jelenti, hanem az a tény, hogy Matisse csak 1909. július 1-jén költözik Clamart-ba, és ezt követően építi fel a műtermét!³³ Kétségtelen azonban, hogy a Zene és a Tánc már ott készültek. Három lehetőség adódik, jelenleg egyikre sincs perdöntő bizonyíték. Az első, hogy Márffy jól emlékszik a dátumra, és 1906 októbere előtt, még a párizsi ösztöndíja idején látogatta meg Matisse-t, de rosszul emlékszik a képre és a helyszínre, azaz nem a clamart-i, hanem a Montparnasse-hoz közeli, rue de Sèvres 56. szám alatt lévő műteremben járt, ahol a francia festő 1905 októberétől dolgozott. Ez a változat nem tűnik túl valószínűnek, hiszen Márffy több alkalommal is említi, hogy járt Clamart-ban, hihetetlennek tűnik, hogy összetévesztette a nagy clamart-i házat és műtermet valamely kisebb Montparnasse környéki műteremlakással. Második lehetőség: Márffy valóban járt Clamart-ban a Tánc festésének időpontjában, azaz 1909 nyarat követően nem sokkal, tehát jól emlékszik a helyre és a festményre, de rosszul az időpontra. Ez esetben mintegy öt évet téved. Ám komolyan gyengíti e feltevés lehetőségét, hogy Márffy 1906 után már nem töltött hosszabb időt Párizsban, és nincs rá adat, hogy 1909-ben vagy 1910-ben egyáltalán járt volna Franciaországban. Mindazonáltal ez a második lehetőség nem zárható ki, akár csak a harmadik sem, hogy valójában sohasem járt Matisse műtermében. Ez esetben viszont miért beszél két alkalommal is viszonylagos részletességgel a műterem fényviszonyairól? Márffyra amúgy sem jellemző, hogy visszaemlékezéseiben nagyozt vagy kérkedett volna ismeretségeivel. Akár így, akár úgy, Márffy élete végén fontosnak találta hangsúlyozni, hogy ifjúkorában csodálatlaltöltötte el Matisse festészete, amit jó néhány korai képe is tanúsít.

4. Az amatőr, 1905 k. (tempera, lappang) Reprodukálva: Ország-Világ, 1907. 253.

Márffy 1906-os szabadság-meghosszabbítási kérelmét tehát, mint említettük, pozitívan bírálta el a Főváros,³⁴ így akár 1907 júniusáig maradhatott volna Párizsban és tovább mélyíthette volna kapcsolatait a fauve festészettel. Nincs okunk feltételezni, hogy a kérvény megfogalmazásakor már más szándéka lett volna. 1906 júniusában – szokásához híven – Bruges-be utazott festeni,³⁵ itt ismerte meg Egisto Tangót.³⁶ (A kiváló olasz származású karmester a 10-es években a budapesti Operaház vezető karmestere lett, az ő nevéhez fűződik többek között Bartók Béla három színpadi műve közül kettőnek: A fából faragott királyfinak és A kékszakállú herceg várának ősbemutatója. Márffy több mint egy évtizeddel később Budapesten a portréját is megfestette.) Nem tudjuk pontosan az okát, miért tért vissza 1906 őszén véglegesen Magyarországra. Szeptember elején még Port Marlyban üdült Fülep Lajos, Csók István és Lavotta Rezső társaságában,³⁷ de még e hónap folyamán hazaköltözött Pestre.³⁸ Azaz nem várta meg a Salon d'Automne október 6-i megnyitását sem, pedig itt mutatkozott be először képeivel Párizsban.

Márffyt mindazonáltal valószínűleg már régebb óta foglalkoztathatta a részbeni hazatérés gondolata. 1905 decemberében megpályázta a Ferencz József koronázási jubileum-díjat, és laccímeként a Horánszky utca 9. jelölte meg.³⁹ 1906 áprilisában – öt év óta először – képeket küldött a Műcsarnok Tavaszi tárlatára, és májusban részt vett a Nemzeti Szalon IV. grafikai kiállításán is, valamint az év folyamán 1-1 képpel szerepel a Nemzeti Szalon I. Győri és II. Fiumei tárlatán.⁴⁰ Mégis furcsa, hogy ilyen sebtiben elhagyta Franciaországot. Talán családi ok kényszerítette arra, hogy ne legyen jelen Párizsban az Őszi Szalonon, és ekként ne lássa a Fülep által olyannyira dicsért retrospektív Gauguin-kiállítást sem.

A párizsi években festett képeit 1907 márciusában mutatta be Budapesten (Gulácsy Lajossal közösen az Urániában), és ezt követően rendszeresen szerepeltette a kollekción egészen 1909 decemberéig, az *Új Képek* tárlatig, ahol már teljesen új anyaggal jelentkezett.

Élet Párizsban; bretagne-i és bruggei festőutak (1902–1906)

Márffy nem volt ugyan jómódú (mint pl. Hatvany Ferenc), de nem is nyomorgott (mint Egry József), és arra sem szorult rá, hogy éjszakai munkát vagy netán aktmodellkedést vállaljon (mint Csáky József) ahhoz, hogy fenntartsa magát. Egy fokkal kényelmetlenebb életet kényszerült élni persze párizsi diákként, mint budapesti tisztviselőként. Egy levelében ezt írta: „Bizony a hónap végén vagyunk és ma csak pommes fritet ebédeltem, egy stanicliből, az utcán át, de itt így is jó. Csak ne kellene havi 100 francból még festéket is vásznat is venni.”⁴¹ Idős korában pedig ekként merengett: „4 év

5. Szalmakalapos nő, 1906 k. (olaj, karton, 76×64 cm, Mgt.) Reprodukálva: Ország-Világ, 1907. 252.

alatt sohasem ültem omnibuszon, mindig gyalog jártam. Estére kelve holt fáradt voltam.”⁴² Ám ha figyelembe vesszük, hogy a párizsi négy esztendő alatt mindvégig a rue Jacob 29. számú házban lakott,⁴³ azaz a város szívében,

néhány háznaira az École des Beaux Arts-tól, közel a képtárakhoz, galériákhoz és művészkávéházakhoz, akkor ez a kitétel korántsem fed súlyos megpróbáltatást! Márffy az átlag párizsi bohém életét élte, vendéglőre ugyan nem nagyon, de a művészi kapcsolatokhoz nélkülözhetetlen kávéházakra azért futotta. Leginkább a Quartier Latin-beli Café Clunybe járt. A Cluny apátsággal átellenben, a Boulevard St. Michel és a Boulevard St. Germain sarkán álló emeletes kávéház a század elejétől fogva a legutóbbi időig a párizsi magyarok egyik törzshelyének számított. Ide járt többek között Bölöni, Ady, Fülep, Nagy Endre, Czigány, Czóbel, Gulácsy, Perlrott Csaba Vilmos később Kuncz Aladár, Kaffka Margit, Szabó Dezső.⁴⁴ A művészek, újságírók és diákok számára elsősorban a kávéházak jelentették a társadalmi élet színterét. A nem túl tehetőseknek is akadt néhány frankjuk egy csésze fekete-kávéra, egy pohárka vörösborra vagy smaragdzöld abszintre (kit milyen szín serkentett alkotásra), amely mellett órák hosszát elüldögélhettek újságot olvasva, jegyzeteket, vázlatokat készítve vagy épp egymással polemizálva. Márffy úgy emlékezett, hogy: „Párizsban, amikor odakerültem, még kevés magyar élt. Czóbel Bélával és Fülep Lajossal találkoztam össze. Együtt figyeltük a mozgalmat. A magyarok csak később orientálódtak Párizs felé, 2-3 évvel később jöttek ki. Párizs levegője megtermékenyítő volt.”⁴⁵ Majdani barátainak többsége, így a Nyolcak festői (azaz 1901-ben már kint dolgozó Pór Bertalant leszámítva), valamint a későbbi neósok valóban Márffy után érkeztek Párizsba, ekként Márffy további életét és művészi fejlődését meghatározó barátságok leginkább itt szövődtek, a párizsi kávéházakban.

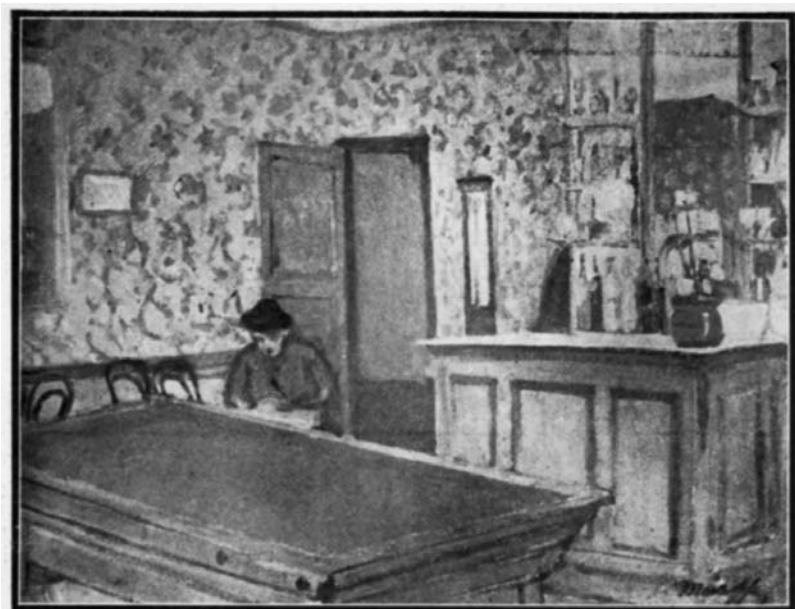
„A napokban ismertem meg Adyt – írta Márffy vélhetőleg 1906 nyaráról. – Furcsa találkozás volt. A Café Cluny terraszán ültünk Fülep Lajossal. Ady ismerte őt, odajött asztalunkhoz és bemutatkozott. Egyrészt, mivel szándékosan franciák barátságát kerestem és másrészt mivel itteni honfitársaimmal nem a legjobb tapasztalataim voltak, kerülöm a magyarokat. Így történt, hogy Adynak is kelletlenül válaszoltam udvarias kérdezősködéseire. Később mikor felállt és elköszönt, Fülep azt mondta: ez Ady, a legnagyobb költő. Ady nevét most hallottam először. Haragudtam, hogy ezt Fülep nem mondta előbb, nem lettem volna vele ilyen tartózkodó.”⁴⁶ Említett rossz tapasztalatait minden valószínűség szerint 1904 után szerezte, amikor szinte tömegesen jelentek meg magyar művészek Párizsban. Berény Róbert, Bornemisza Géza, Brummer József, Czigány Dezső, Czóbel Béla, Csáktornyai Zoltán, Egry József, Galimberti Sándor, Hatvany Ferenc, Kernstok Károly, Kotász Károly, Medgyessy Ferenc, Mikola András, Perlrott Csaba Vilmos, Réth Alfréd⁴⁷ ekkoriban már mind Párizsban tanultak és dolgoztak, s hány és hány mára elfeledett festő, sosem kibontakozott tehetség, bohém és léhűtő próbált szerencsét akkortájt a francia fővárosban! Bizonyos, hogy a kezdeti lépéseket 1902-ben Márffy is az akkor még szűkebb magyar kolónia segítségével tette, mint ahogyan kezdetben ő is szívesen mutatta meg az érkezőknek Párizs modern arculatát. „Képzelnem sem lehet harmonikusabb triumvirátust a boul. St. Germain

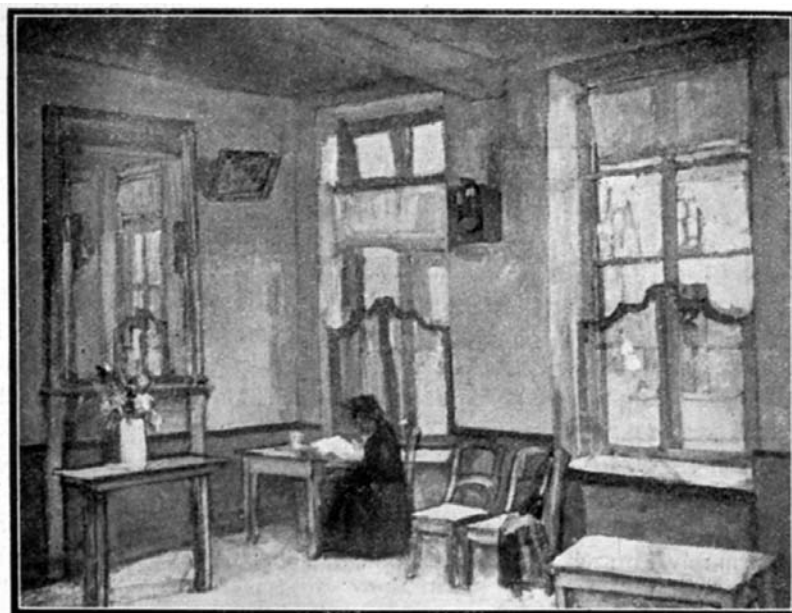
6. A „Bar” leány, 1906 előtt. (tempera, lappang). Reprodukálva: Ország-Világ, 1907. 252.

három magyarjánál – írja Csók István. – Márffy Ödön, akkor még az Académie des Beaux-Arts növendéke együtt lakott Lavotta Rezsővel, kit magyar szíve később már itthon kiszöktetett Debussy varázshálójából. Úgy emlékszem, velük lakott Fülep Lajos is, akinek ragyogó filozófiai talentumát a Sorbonne professzorai iparkodtak még élesebbre köszörsülni. Elmaradhatatlan barátjuk, Vályi Félix később Londonban a »Revue Politique Internationale« című nagyon előkelő havi folyóiratot szerkesztette [...]” Csók színesen, anekdotázva meséli el az 1904. esztendő közösen ünnepelt karácsonyestéjét, ahol az említettekén kívül Pór Bertalan és Székely Andor is részt vett a vacsorán, ami Márffy állításával szemben inkább azt mutatja, hogy a kinti magyarok nagyon is keresték egymás társaságát.⁴⁸ Az esetről futólag egyébként Márffy is megemlékezik. Ő azonban nem a magyaros ételek és a hazai családi ünnepek iránti nosztalgiaíróról számol be, sokkal inkább arra teszi hangsúlyt, miként hatott a francia festészet rájuk, útkereső fiatalokra. „Nem tudom, Csókkal, hogy találkoztam. Ő akkor le akart telepedni Párizsban és én ígértem, hogy mindent megmutatok neki. Másnap elmentünk a Luxembourgba, a Caibot [Caillebotte] terembe vezettem, itt voltak a teljesen befutott impresszionisták. A Luxembourg próbaköve volt annak, hogy valaki a Louvreba kerülhet-e. Itt kellett tíz évet lenni a műnek. Ez volt a szűrő. Itt a bejáratnál szemben Manet Olympiája, aztán Degas, Monet, Sisley, Pissarro, Raffaelli és a többiek és egy Cézanne. Ő még csak fönt a második sorban, ami nem volt még elismert. L’Estaque (táj) volt a kép címe. De a java munkák voltak. Caibot [Caillebotte] egy gazdag gyűjtő volt, ő hagyományozta az államra. Manet-nak az Olympia, Degas-tól a Páholy. Ide vittem Csókot. 1904 vagy 5-ben. [Minden bizonnyal 1904-ben – R. Z.] Ő Nagybányán dolgozott, műtermi piketúrát. Azt mondja: »Hát tudod, kérlek, ha egy zsüri tag vagyok, mind elutasítanám.« – Hát most mit csináljak vele? Én mindent odaadtam volna ezekért. Vollardhoz vittem. Morózus, szakállas alak, de engem megszeretett. Bemutattam Csókot. »Akar ez az úr képet vásárolni?« – kérdezte. – Talán – feleltem bizonytalanul. Erre vette a kulcsot és 8 szoba raktáron átvezetett. Raoul [Rouault], Matisse stb., mutatta a képeket. De nem tetszett Csóknak semmi. Láttam, nincs mit csinálni vele. Hát elbúcsúztam. Egy hónapra rá meghívott karácsonyra Füleppel együtt. Műtermében nagy aktos kép, erősen renoiros. Mondom, egészen jó renoiros kép. Ő: »Igazad van, Dönke, ezek nagy legények!« – Ebből láttam, hogy titokban visszajárogathat a Luxembourgba [...]»⁴⁹

Jól mutatja Márffy érdeklődésének változását, hogy Csók Istvánt a Luxembourg képtár után Ambroise Vollard-hoz is elvitte. Vollard neves alakja volt a századfordulónak, könyvkiadó, gyűjtő, műkereskedő és kritikus egyszerre. Ő fedezte fel többek között Cézanne-t és Bonnard-t, támogatta a nabikat, az ő műkereskedése adott otthont az első Picasso-kiállításnak (1901-ben) valamint az első Matisse-tárlatnak (1904-ben). 1905-ben és 1906-ban felvásárolta Derain illetve Vlaminck teljes műtermi kollekcióját. Így Márffy,

7. Zöldtapétás szoba, 1906 k. (olaj, lappang). Reprodukálva: Ország-Világ, 1907. 252.

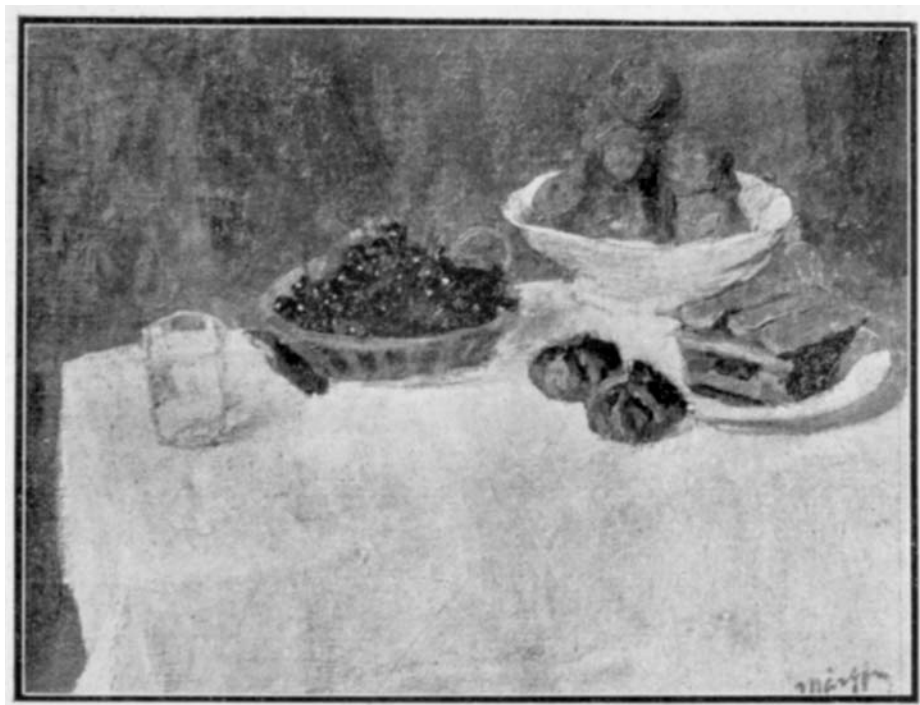
8. Zöld szoba, 1906 k. (tempera, karton, lappang). Reprodukálva: Ország-Világ, 1907. 252.

aki rendszeresen eljárt a Lafitte utcai műkereskedésbe, a posztimpreszionisták és nabik mellett a fauve-ok vásznaival is alapos ismeretséget köthetett Vollard-nál.⁵⁰

Jóllehet Csók és Márffy művészi érdeklődése a továbbiakban sem sokat közeledett egymáshoz, a közösen töltött párizsi hónapok nem múltak el nyomtalanul. 1907 augusztusában együtt járták Baranyát,⁵¹ ahol Csók felfedezte magának a sokác népviseletet, és bár útjaik később elváltak, minden bizonynyal még a Párizsban kötött barátság a magyarázata annak, hogy 1928-ban együtt állítottak ki az Ernst Múzeumban. Későbbi festőbarátai közül a már említett Czóbel Bélán és Pór Bertalanon kívül Párizsban ismerkedett meg Berény Róberttel⁵² és talán Gulácsy Lajossal is.⁵³

Az iskolaévek végeztével Márffy el-elhagyta a nyüzsgő metropolist, hogy Pont Avenben majd később Brugesben fessen. „Guendet azt ajánlotta, hogy utazzam a nyáron Bretagneba, Pont Avenbe. Ott szép a tenger és olcsó az élet.” – írta,⁵⁴ illetve másutt: „Párizsból nyáron mindig elmentem dolgozni Bretagneba, Pont Avenbe és Bruggebe. Amolyan festő telepek voltak ezek.”⁵⁵ Bretagne-i tartózkodásairól nem sok lényegeset tudni, jóllehet egy mozzanatot, nevezetesen, hogy Gauguin nagyméretű tahiti vásznát az Hotel Gloanec szálló faláról potom 400 frankért kínálták neki, több alkalommal is leírta illetve elmesélte.⁵⁶ Korábban ugyan nem hallott még Gauguinról, de festésze-e ekkor lenyűgözte, és utólag felettébb sajnálhatta, hogy nem volt elegendő pénze a képre. Hogy őt – és ekkoriban elválaszthatatlan barátját, Fülep Lajost is – őszinte csodálattal töltötte el Gauguin színpompás világa, mutatja, hogy 1906-ban, a francia festő retrospektív kiállítása idején, Fülep azt javasolta a már Pestre hazatért Márffynak, hogy tegye mindenét pénzzé, és utazzon vissza Párizsba a kiállítás kedvéért.⁵⁷ Gauguin hatása alól később Perlrott Csaba, Czigány Dezső és Tihanyi Lajos sem tudta kivonni magát, Márffy inspiratív forrásai között is említést érdemel. A bretagne-i alkotómunkát olyan lappangó festmények címei őrzik, mint a Műcsarnok 1906-os Tavaszki tárlatán bemutatott: „Utca Pont Avenben” és az „Asszonyok Bretagneban”,⁵⁸ az 1907-es Uránia-beli kiállításon szereplő: „Vázlatok Bretagneból”⁵⁹ vagy a Nagyváradi Márffy-tárlaton 1909-ben kiállított „Bretagnei alakok”.⁶⁰

Bruges-i tartózkodása kapcsán viszont olyan fontos mozzanatról számolt be Horváth Bélának 1957-ben, amely segít megérteni Márffy egyéni stílusának kialakulását, sőt további fejlődésének menetét: „Mikor Brugge-be mentem egy nyáron, sokat dolgoztam s itt kezdtem magamat lépésről lépésre megtalálni, ahol már nem a véletlenre bíztam magamat, hanem a képeimet konstruktíve igyekeztem felépíteni. De mindig döntő szerepe volt a színben jelentkező látomásoknak s ez szinte életem végéig bennem maradt: a színek domináló szerepe. Noha konstruktíve építettem, kolorista voltam s az is maradtam.”⁶¹ Márffy visszaemlékezése szerint tehát csírájában már ekkor megjelent műveiben e kettős gyökerű festői szemlélet. A cézanne-i képépítés és a fauve-ok színhasználata szinte egymással versenyezve, hol egyik, hol

9. Cseresznye és narancsok, 1906 k. (olaj, lappang). Reprodukálva: Ország-Világ, 1907. 253.

másik válva dominánssá, évekre meghatározták művészetét. Ezt az inspirációt elsősorban Vollard-nál tett látogatásai alkalmával, Cézanne és a fauveok vásznaival való ismerkedés során szerezte, és Bruges-ben – Cormon figyelő szemétől távol – kísérletezhetett csiszolgatva saját festői látásmódját. Flamand képeiből – ténylegesen és az említés szintjén is – jóval többet ismerünk, mint a Bretagne-iakból. Az 1906-os Salon d’Automne-on négy belgiumi enteriőrrel jelentkezett: „A Crémérieben”, „Vörös szoba”, „Zöld szoba”, „Flamand Korcsmában”, ezek a festmények 1907-ben az Urániában is láthatóak voltak, olyan, az alkotás helyszínéről árulkodó című képek társaságában, mint a „Bruges, reggel”, „Utcaszöglet (Bruges)”, „Utca (Bruges)”, „Ostendében alakok”, „Parc Brugesben”, illetve további hat pontosabban meg nem határozott bruges-i tájkép. Nagyváradon 1909-ben pedig több, már említett képen kívül szerepelt még az „Est aminef Brugesben” és a „Bruggei nagytér” című alkotás.

Hogy Márffy még 1909-ben, a Keresők csoporttá szerveződésének idején is bőven állított ki párizsi korszak Bretagne-i és flamand képeiből, jelzi, hogy ezeket a festményeket már nem tekintette az útkeresés termékeinek. Jól-

lehet a Párizsban eltöltött közel négy esztendő t valóban a felkészülés időszakának szánta, hiszen képeiből bár rendszeresen küldött haza a Fővárosnak bemutatásra szánt munkákat, úgy tűnik, sem egyéni sem kollektív kiállításon nem szerepelt egészen az 1906-os Múcsarnok-beli Tavasz tárlatig, ahol 8 művet (5 olaj, egy pasztell, egy akvarell és egy tollrajz) mutatott be és kínált eladásra. Lázár Béla mindenesetre nyomon követhette Márffy fejlődését: „Márffy-ban vibráló eszprit, ideges mozgékonyosság kezd mind eredetibb formában jelentkezni, s ez a mozgás színben van érezve, tompa fátyolos színekben.” – írta múcsarnoki beszámolójában.⁶² Bányász László még tovább megy a dicséretben: „XIV. teremben két fiatal tehetséget lehet fölfedezni: Cserna Rezsőt és Márffy Ödönt. Amolyan fiók Rippl-Rónaiak ők, mindketten a lány tónusú francia impresszionista irány hivatott művelői. Cserna olajfestményei és pasztelljei, valamint Márffy kis velencei képei közvetlenül és melegen hatnak a szemlélőre. Márffynak »A Boulevard Montparnasse-on« című pasztellje elmosódó körvonalával szinte légies benyomást tesz, »Lydia« című akvarellje pedig Whistler-szerű finomsággal van megfestve.”⁶³

Májusban egy pasztellel jelentkezett a Nemzeti Szalon IV. grafikai kiállításán, amelyet ugyancsak jól fogadott a kritika,⁶⁴ majd még ugyanebben az évben a már említett 4 flamand intérieure-rel mutatkozott be a Salon d’Automne-on. Czóbel Béla már az előző esztendőben kiállított a párizsi Őszi Szalonon, még hozzá az akkor induló fauve-okkal közös teremben. Márffy visszafogottabb festő volt, képei a Salon Carréban szerepeltek. „Én Párizsban a Salon d’Automne-ban állítottam ki. Fülep a Szerda c. lapban írt erről a kiállításról és ezekről a képekről. Én ekkor már itthon voltam. 4 képem volt kiállítva nagyon jó helyen, az első teremben a Salon Carréban. Ez főhely volt.”⁶⁵ Ebben az esztendőben mintegy 60 magyar festmény szerepelt az Őszi Szalonon, a modern magyar kiállítók közt volt: Berény, Czóbel, Körmendi-Frim, Csáktornyai és Huszár Vilmos. Czigány Dezső nem vett részt az őszi seregszemlén, de a tavasszal ő is, akárcsak Czóbel és Perlrott, képpel szerepelt a Salon des Indépendantban. Az Őszi Szalonról Fülep Lajos beszámolójából érdemes idéznünk: „A magyarok közt (sokan vannak, nem sorolom fel mind) négy roppant szubtilis, színes, levegős enteriőrrel van jelen Márffy Ödön; egyiken különösen a csöndélet nagyon szép, másikon pedig egy távolabb eső szoba levegőjének világoskékes, zöldes, szürke és fehér rezgését találta meg; értékes megtalálás; csupa komolyság, nemes ambíció, öntudatos törekvés ez a fiatal művész. Czóbel Bélából nem a talentum hiányzik, hanem az, ami Márffyban oly előkelő mértékben megvan, a komolyság, természetesség, őszinteség; minden túlzásnak híve tudok lenni, amely őszinte, de egynek sem, amely mondvacsinált, pózolt, mesterkél, erőszakolt.”⁶⁶

Márffy általában jó kritikákat kapott, ami persze nem jelentett többet, mint hogy a lapok többnyire kedvező összefüggésben említették a nevét. A tucatnyi párizsi és hazai tudósítás közt figyelmet érdemel a Pesti Hírlap beszámolója, mely szerint „Márffy Ödön négy, kissé Rippl Rónaira emlékeztető

10. Edény lila virággal, 1906 k. (olaj, vászon, 64×80 cm, lappang). Reprodukálva: Ország-Világ, 1907. 253.

interieurben kvalitást mutat”,⁶⁷ valamint a New York Héralde Tribune francia és angol változatának és a Liberté kritikusunak megjegyzései, amik „nyersnek” illetve „rikítónak” minősítik Mányi képeit. E jelzők fauve-os színhasználatra engednek következtetni.⁶⁸

A párizsi korszak képei

A párizsi korszak művei az útkereső festőt mutatják, legalábbis abban az értelemben, hogy stílusukat tekintve vegyes alkotások. Impresszionista, posztimpresszionista, nabi, fauve vonások keverednek a képeken, vagy éppen hol egyikük, hol másikuk jut uralkodóvá egy-egy festményen. Ugyanakkor az eredetiben vagy különféle minőségű reprodukciókon ránk maradt művek alapján megállapítható, hogy műfaji érdeklődése ekkorra lényegében kialakult,

és az idők folyamán már keveset változott. Azaz a párizsi évek alatt főként tájképek, városi zsánerképek, enteriőrök, portrék készültek. Aktot kevesebbet festett, mint a Nyolcak idején, és csendéleteket is, mint később, különösen a 30-as évektől fogva. Történelmi vagy mitológiai témájú tabló, allegorikus jelenet (tehát olyasmi, mint a Fővároshoz írt, 1903-as beszámolójában említett „Szt. László és a kun nőrabló” vagy a „Faun és nymphák”) nem maradt ránk, és az 1906 és 1909 közötti kiállítások katalógusaiban sem találunk semmi hasonlóra utaló címet. Feltehetően az ilyen irányú kísérleteivel igen korán felhagyott, ha egyáltalán próbálkozott vele. Mindenesetre felettébb sajnálatos, hogy a minden bizonnyal 1903-ban keletkezett párizsi műteremfotón látható legnagyobb méretű festmény – amelynek hosszabb oldala közel 2 méter lehet – színével a falnak támaszkodik, így nem tudhatjuk, hogy e valószínűleg nagyigényű vásznon Márfy milyen témát dolgozott fel.

A felkészülés éveiből két másolatot is ismerünk, a már említett Franz Hals-portrét, illetve műteremfotóról egy Tizian-kópiát: „Fésülködő nő tükörrel” című festményt még 1902-ben vagy 1903-ban másolta a Louvre-ban, és – talán kezügyességét bizonyítandó – az 1909-es nagyváradi gyűjteményes tárlaton ki is állította. E két tisztességes másolat mellett sokkal izgalmasabbnak tűnik egy férfi akt-stúdium, amely minden valószínűség szerint Cormon iskolájában készült, és egyike lehetett azon iskolai próbálkozásainak, amelyet *nem mutatott* meg a mesternek. Jóllehet nyilvánvalóan tanulmányról, és nem önálló alkotásról van szó, ezen a képen Cézanne erőteljes, tömör foltokban való konstruktív építkezése párosul az élénk színekkel, azaz teljes mértékben ráillik e festményre az a leírás, amit bruges-i tartózkodása kapcsán fejtegetett akkori stíluskeresésről. Márfy a párizsi időszak végére úgy érezte: elsajátította mindazt, amit tudnia kell. 1906-os pályázati kérvényében így fogalmaz: „Ezen 5 és fél év alatt [ti. 2 év Mintarajziskola, 3 és fél év Párizs – R. Z.] alapvető művészi studiumaimat elvégeztem és azóta önképzésben, kutatásban, új művészi célok és új utak keresésében vagyok elmélyedve.”⁶⁹

Bármennyire csodálta is Cézanne-t, sem Párizsban sem a Nyolcak időszakában nem vált annyira az aix-i mester csendéleteinek rabjává, mint Cziggány, Orbán, Berény, Tihanyi vagy Perlrott Csaba. Úgy tűnik, nemcsak a nyolcak és neósok képein, de a francia fauve-ok körében is (elsősorban Derainnél) 1909 körül a cézanne-i látásmód kerül előtérbe a csendéleteken és a tájképeken, amit talán a kubizmus egyfajta visszahatásaként magyarázhatunk. Márfy korai, „Cseresznyés csendélet”-én az erős felülnézetben, a „döntött” asztallap miatti ferde perspektívában, a gerendákként egymásra fektetett piskóta kocka szilárdságában⁷⁰ érezhetjük a tisztelgést Cézanne előtt, de a kép mégsem olyan szikár, mint a nagy előd csendéletei, és már témájában is hedonikusabb nála. Az egymásra torlódó ízek és illatok illúzióját idézi a cseresznye, narancs, mandarin, a tányérra magasított sütemény, az üveg pohárban csillogó víz. Márfy későbbi csendéletei – legyen szó akár virág-,

11. Nő gyászban, 1906 k. Olaj. Lappang. Repr.: Ország-világ, 1907. 253.

akár gyümölcskompozíciókról – mindig kifinomult érzéki hangulatot árasztanak, és ilyen értelemben távol állnak Cézanne – vagy a hazai „cézanneisták” – puritán almáitól, edényeitől. Másik korai csendélete először ugyancsak az Urániában szerepelt „Toilette, lila virágok” címmel, később Nagyváradon két ízben is (1908-ban a „Magyar Művészet” majd 1909-ben a festő gyűjteményes tárlatán) kiállították. A festmény igen kedvező visszhangra talált: az Ország-Világ reprodukciót közölt róla 1907-ben, és egy év múlva a nagyváradi kritikák is említik. Dutka Ákos így ír: „Ezek közül az erős kvalitásokkal induló fiatalok közül kiemeljük Márffy, akinek néhány szép képe ma már kész, kiforrott művészet (például a lila virágos csendélet). Az anyag és színérzéke ennek a fiatal festőnek bámulatos.”⁷¹ Liptai Károly szerint pedig: „...a Toilette egyike a tárlat legszebb képeinek.”⁷² Márffy későbbiekben is kedvelt motívuma: a tükörijáték főszerepet kap a képen. Ekkoriban Bonnard is szívesen használta ezt a motívumot, és Márffy hasonlóan jó véleménnyel volt Bonnard-ról, mint Cézanne-ról. Az enyhén döntött tükör nemcsak kitágítja a teret, de mintegy relativizálja is az asztalra helyezett inkább robusztus tárgyak tömegét. A ráma görbületét, a tükörben kettőzött kancsó fülének és szájának hajlékony vonalait keményen metszik az asztallap síkját kijelölő egyenesek és diagonálisok. Ez a kiszámított ellenpontozás lop izgalmat a kép kompozíciójába.

A párizsi műteremfotón látható képek – egy aktot leszámítva – portrék. Márffy élete végéig szívesen festett arcképet mind megrendelésre, mind saját művészi kifejezésének eszközeként. Az 1903-as fényképen látható első ismert önarcképe, amely még bajusszal ábrázolja a művészt. Az önarcképek ugyancsak meghatározó szerepet játszanak Márffy életművében, a későbbiekben több mint félszáz festményt és számtalan grafikát készített saját magáról. E fekete-fehér fotón látható képek mindegyike lappang, tehát csak sejtéseink lehetnek a színhasználatról, de a kackiás bajuszú férfihez illetve az önarckép mögött a földre támasztott fiatal lány portréjához ismerünk korabeli analógiákat. A sárga kalapos lánykát nagy foltokban felrakott tiszta színekkel festette meg, kihasználva a kontraszt adta hatást: az olajzöld háttérből egyaránt kivilágít a cinóbervörös rácsos támla, és a nagy, sárga kalap, míg a kék ruha az arc világos rózsaszínjét valamint az előreomló szőke hajfonatot emeli ki. Hasonló megoldásra választott a „Szalmakalapos nő”-n is, amit 1907-ben kétszer is kiállított, és a korabeli sajtóban reprodukciót is közöltek róla.⁷³ A fiatal nőt, az egyszerű szobabelsőt és a virágot egyaránt egyszerű, nagy, világos foltokkal jeleníti meg, de színeit ezúttal nem ütközteti harsányan. A pasztelltonusú sárga, kék, rózsaszín felületekre, szelíden ívelt vonalakra épített mű nyugalmat, idillt sugároz, miközben a modell piros ajka, kifestett arca, az elrévedő szempár, a kalapigazítás mozdulata cseppnyi frivoluságot sugall. Márffy ezúttal is tükörrel lop csalóka vibrálást a térbe: a fiatal nő mögött elhelyezett tükörben csillan vissza sötét haja és világos kalapja. A kompozíciót a fehér váza s benne színes virágcsokor hozza egyensúlyba. Han-

gulatában és rajzos eszközeiben e kép megelőlegezi a 30-as évek közkedvelt Márffy-portrét. Foltfestészetten alapul a csak fekete-fehér reprodukciókról ismert „Profil, fehér kalappal” vagy a „Fehérruhás leány” is. Édesapjáról készült portrén azonban kevert színekkel és sokkal tónusosabb megoldással találkozhatunk. Ezen a vásznon már feltűnik az a jellegzetes fáradt lila, amely szinte védjegyévé válik az idők folyamán. E korai portrék többsége hordoz valami szikár manet-s hangulatot, különösen szembetűnő ez a „Bar leány” című képen, vagy az 1902-ből származó „Női portré”-n. E korai arcképek nemigen lépnek túl a posztimpreszionizmuson, merészségben mindenképpen elmaradnak az említett akttanulmány vagy némely kisebb méretű tájkép mögött. E portrék nyilvánvalóan modellek után, kiállítási céllal készültek, és Márffy jól láthatóan gondot fordított rá, hogy túlságosan ne rugaszkodjék el a valóságtól a szín- vagy formai kísérletek kedvéért. Ugyancsak a modellhűségre törekvés jellemzi „Az amatőr”-t, amely még 1905 körül készült Bruggében. Jóllehet Márffy nem haladt tovább ezen az úton, a festmény mégis említést érdemel, mert számos későbbi, hazai és külföldi kiállításon szerepelt, még 1914-ben is része volt a San Franciscó-i világiállításra küldött Márffy-kollekciónak.⁷⁴

A portrék mellett párizsi korszak képei zömében városképek és városi jelek. Sajátos, hogy a főként Párizsban és Bruges-ben készült művek mint ha valamely félreeső, csendes kisváros hangulatát árasztanak. Már témájukat tekintve sem mozgalmasak, leginkább nyugalmat sugallnak a parkban, kávéház teraszán üldögélő, utcákon sétáló emberek. Sokkal inkább keltik az állandóság érzetét, mint egy dinamikusan fejlődő, folytonosan változó világot, amely Párizs művészi vonzerejét jelenthette a századelőn. Talán ez a „békebeli” hangulat is hozzájárul, hogy némelyik kép kifejezetten rippl-rónais hatást kelt (pl.: Kávéház teraszán, 1903. „A Boulevard Montparnasson” 1906 k. Beszélgetők 1907 k.). A nabikra emlékeztető foltszerű megoldásokkal találkozunk a korai párizsi képeken: (Luxembourg park, 1903. Tájkép alakokkal). Ám a korszak egyes alkotásain a nyugodt témákat az egymásra torlódó élénk színekkel sikeresen „vadítja” meg. A kompozíció szerkesztésekor már ekkor kedvelt eszközévé válik a házfalak által lehasított tér, az ablaksorok rácsszerkezete, az utcák ferde metszése. Az így kapott hálót színezi ki élénk, leginkább a fauve-októl eltanult tiszta színekkel: pirossal, sárgával, zölddel. (Kisváros;⁷⁵ Színes házak; Délután⁷⁶). Különösen artistikus az a képe, amely az átlósan megfestett kék csatorna vízében szimmetrikusan visszatükröződő háztorony és hajó színes foltjaira épít (Hajó, 1906 k.). Egy bruges-i utcaképén a szerkesztésben Cézanne-hoz fordul, ám a Derain és Czigány által is kedvelt szigorú struktúrát Márffy ezúttal váratlanul pasztellszínekkel varázsolja rendkívül finommá, bensőségessé (Utca, 1906 k.).

Az enteriőrökön érezni leginkább Rippl-Rónai József hatását, amire az 1906-os Őszi Szalon már fentebb idézett magyar kritikusa is felfigyelt. Márffy ugyan személyesen még nem ismerte Rippl-Rónait – csak 1907. tavaszán ismerkedtek és barátkoztak össze az Urániában –, ám tagadhatatlanul

vonzódott a kaposvári mester festészetéhez, miként erről maga is megemlékezett 1946-ban: „Egy műcsarnoki kiállításra vetődtem be, ahol csapnivalóan rossz képek közt egy rosszul helyezett kis kép ragadta meg a figyelmemet. Öreg férfiarcképet ábrázolt, a festője Rippl-Rónai volt. Nagyon foglalkoztatott a kis kép és benső örömmel töltött el, mert magános kísérletezéseimre valami igazolás félet véltem benne felfedezni.”⁷⁷ 1907-től kezdve rendszeresen összejártak Rippl-Rónaival, aki Kaposvárra is meghívta, így korai képeinek egyik-másikán már Rippl-Rónai közvetlen hatása is érvényesülhetett.

A kisméretű Bretagne-i kocsmá még 1903-ban vagy legkésőbb 1904-ben készült, és nagy, elmosódó színfoltokban való komponálás jellemzi. Az 1906-os Salon d'Automne-on kiállított enteriőrökre Bölöni így emlékezett vissza 1911-ben: „Sok éve már, egyszer – a párisi Salon d'Automne-ban, a Gauguin-kiállítás idején, néhány interieur-je függött Márfynak. Valahol, honnan a gazdag nagyhercegi pénzekkel rendezett orosz kollekció nyílt, ott nézett le pár Belgiumban készült szimpatikus kép. Sárgafalu szobák, csendes korcsma büfével, hol rendbe sorakoztak üvegek, pihenő biliárdasztal, szekrény virágokkal, a más ilyenek, nem annyira festői, mint inkább pszichológiai jelzések arra az idejére, ami bekövetkezett. Az én számomra nem jelentettek többet annál, hogy valaki finoman, intelligensen, érezve megfogta ezeknek a szobasarkoknak jelentőségét, magáévá tette meglehetősen bensőséggel, mondhatom, kevés magyar képen tapasztalt közvetlenséggel. Meglepett az átélés demonstrálása, amely élményekké avatott igen egyszerű és jelentéktelen dolgokat [...]”⁷⁸ E leírás alapján erősen valószínűsíthető, hogy a kiállításon szerepelt a biliárdasztalos „Zöldtapétás szoba”, amelyet az Ország-Világ reprodukciójából és egy színes rajzmásolatból ismerünk, és 1954-ig a Rippl-Rónai Ödön gyűjtemény része volt,⁷⁹ akárcsak a „Zöld szoba” című enteriőrt. Kérdéses, hogy a Salon d'Automne 1110. katalógusszámú „Intérieure vert”-je e kettő közül melyikkel azonos, netán a Kaposváron a Rippl-Rónai Ödön gyűjteményben őrzött ugyancsak Zöld szoba című kép feleltethető-e meg a francia címnek. Akárhogy van is, e szobabelsők megfestésekor Márfyft egyre inkább a szerkezet problémái kezdték izgatni. Egymásba nyíló tereket látunk, a falak, az ablakok, a bútorok, polcok, tükrök egymást metsző egyeneseseinek a rendszerében általában egy magányosan üldögélő alak jelöli ki azt a biztos pontot, amelyhez viszonyítani tudunk. Némelyik képen Márfy – Bonnard korabeli enteriőrjeihez hasonlóan – tükrökkel bizonytalanítja el a teret, sokszor nem is tudjuk pontosan, hol nyílik ajtó, hol csak a tükör csalóka játéka-nak vagyunk tanúi. A „kaposvári” Zöld szoba megfestésekor Márfy már-már teljesen négyzetekre bontja a látványt. Ha a nyitott ajtón keresztül látszó ülő nő nem lenne a képen, aligha tudnánk a valóságnak megfelelően értelmezni ezt a struktúrát. E kép a „Régi váci vám” térszemléletét előlegezi meg. Feltehetően már Kaposváron, 1907-ben készülhetett az Interieure-ben című vászon, amelyben mintegy összefoglalja addigi formai kísérleteit. A kompozíció magán viseli Rippl-Rónai hatását, olyannyira, hogy a virágmintás pongyo-

lában sarokban ülő nő akár Lazarine is lehetne. A festmény rendkívül gazdag színekben, e tekintetben és a festék felvitelének módjában szemben áll a kaposvári „Zöld szoba” nagy felületekben, könnyedén felrakott tiszta színeivel, míg a tér négyszögekre való bontásából kialakuló hálós szerkezetben rokon vele. Színvilága, festésmódja azonban Bonnard-t idézi, nem a fauve-okat. Márffy ezúttal is tükörrel relativizálja a teret, olyan ügyesen, hogy első pillantásra több egymásba nyíló szobának vélhetjük a tükör kínálta látványt. Csak ha alaposan szemügyre vesszük a képet, értjük meg, hogy valójában tükröt látunk, amely megkettőzi a kép homloktérében lévő kanapét, miközben a távolságnak megfelelően elaprózza és egymásra zsúfolja a szoba tárgyait. Az ágytámla zöld foltján túl – azaz a valóságban a festő háta mögött – rózsaszínbe játszó boltívet látunk: amely talán egy másik szobára, talán függönyre vagy kárpitra nyit. Bal oldalon felfedezhetjük a festőállványt, rajta fehér téglalapként a félig kitakart, készülő festmény vásznának fonákját. A falak, ablaktámlák, zsaluk, ajtó, tükör, vászon és állvány szigorú függőlegeseit és vízszinteseit a támla enyhén görbülő vonala, valamint az ablakokról két oldalra húzott függönyök ferde sávja, és a bal oldali függönnyel párhuzamosan megfestett, ülő nő pettyes pongyolája töri meg. Az ablakon betörő fény újabb, a függönnyel tükröszimmetrikus ferde sávot húz a képre, a tárgyak felületét megvilágítva pedig tovább bontja apró elemeire mindazt, ami a szobában található. A Zöld szoba tiszta színei és absztrakcióba hajló szerkezete illetve az Intérieure-ben bonyolult szín- és térszerkezete – közös vonásaik ellenére is – két eltérő festői utat jelölnek ki. Az elkövetkező években Márffy az egyszerűsítést választja.

JEGYZETEK

¹ [Márffy Ödön beszél életéről és festészetéről Horváth Bélának, 1957. u.] 12 gépiratos oldal. (A továbbiakban HORVÁTH 1957) A Horváth Béla hagyatékában fennmaradt szöveg a Jelenkorban 1961-ben megjelent írás bővebb előtanulmánya (HORVÁTH Béla: Márffy Ödön kortársairól és a korról. Jelenkor, 1961. december 715–719.), valójában kompiláció az általa lefolytatott kikérdezés 32 lapos kéziratából és Somogyi Árpád 1951-es kikérdezéséből (Somogyi Árpád: Márffy Ödön beszél kortársairól és a korról. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattára, MDK-C-11-26). Ezúton mondok köszönetet Rum Attilának, aki lehetővé tette számomra, hogy a kéziratot lefénymásoljam.

² Drága L... Levéltöredék 1903-ból. [A levéltöredék valódi dátuma: 1906. március u.] Kö-

zölte és jegyzetekkel ellátta Borbély Károly. In BORBÉLY Károly: Adalék Márffy Ödön szellemi arculatához néhány először közölt dokumentum alapján. Évfolyamdolgozat. 1986. 22–24. (Az eredeti: Márffy Ödönne tulajdonában volt 1986-ban) A levél megszólítása: Drága L..... [sic!], a papírra Márffy utólag írta rá ceruzával, hogy levéltöredék 1903-ból. A dokumentum talányos, mivel nem származhat 1903-ból. Ebben az írásban számol be Márffy először Adyval való találkozásáról, amely nem történhetett 1906 tavasza előtt, ugyanis Fülep Lajos, aki a történet szerint összeismertette Márffyval, maga is csak 1906 márciusában ismerte meg személyesen a költőt Budapesten. A levél más részei viszont valóban 1903-ban történt eseményeket – mint „közelmúltban ját-

- szódó” történeket – mesélnek el. Feltételezésem szerint Márffy a párizsi élményeit episztolikus formában vetette papírra már azt követően, hogy visszatért Budapestre, tehát 1906 ősze után. E levelében az anekdotákra és nem a tényleges kronológiára tette a hangsúlyt. (A továbbiakban BORBÉLY 1986)
- ³ „Márffy egy régebbi életrajzában olvastam, hogy »úri« családból származott. Lehetséges, hogy így volt. De a két világháború között az ilyenfajta »ffy«-re végződő nevek mögé familiákat képzáltak. Bizonyos azonban, hogy a festő családja nem tartozott azok közé, akik fiaikat különösképpen támogathatják. Legkevésbé azt, aki olyan pályán indul, mint a piktúra. Testvérei közül kettőt ismertem közelebbről. Az egyik Márffy Oszkár, középiskolai tanári doktorátussal olasz fordítóként tevékenykedett. Később végleg át is telepedett Olaszországba. A másik, Márffy Károly, a színházi életben keresett helyet. Elsőbben egy ideig a Thália Társaság szervező titkára volt, majd hangversenyirodát alapított, pályája végén pedig mint színháztörténész talált feladatokat. Csak azért említem ezt a két testvért, mert amennyire a körülményeket ismerem, ők sem dúskáltak anyagi javakban. Szűkös viszonyaik között ők sem segíthettek művész bátyjukat.” BALINT Lajos: Ecset és véső. Budapest, 1973. 155.
- ⁴ Márffy Ödön ösztöndíjkérelmének történetét elsőként Erdei Gyöngyi dolgozta fel a Székesfővárosi Tanács mecénási tevékenységével foglalkozó írásaiban. Ld.: ERDEI Gyöngyi: Mozaikok a budapesti mecenatúra fénykorából. 1901–1918. Budapesti Negyed, 2001. IX. évf. 2–3. sz. 104–107. (A továbbiakban: ERDEI 2001); ERDEI Gyöngyi: Műpártoló Budapest, 1873–1933. Budapest, 2003. 86–90. (A továbbiakban: ERDEI 2003)
- ⁵ Tekintetes Tanács! [Márffy Ödön levele a Székesfővárosi Tanácshoz 10 havi szabadságkérés tárgyában. Hegedűs László festőművész sk. ajánlásával]. 1902. március 18. BFL IV 1407/b. 58042/1902
- ⁶ Sem a Naplementéről, sem a többi említett műről illetve vázlatról nincs az elmondottnál több információ.
- ⁷ Tekintetes Tanács! [Márffy Ödön kérvénye a Székesfővárosi Tanácshoz ösztöndíj meg-

szavazása tárgyában. Csatolva Benczúr Gyula Matuska Alajoshoz küldött névjegyek sk ajánlással]. 1902. március 29. BFL IV 1407/b. 65530/1902

⁸ Budapest Székesfőváros 1902-ben tartott közgyűlésének jegyzőkönyvei. Budapest [1903]. 309.

⁹ ERDEI 2001 105., ERDEI 2003. 86.

¹⁰ Márffy Ödön kérvényei:

Nagyságos Uram! [Márffy Ödön levele Párizsból {Matuska Alajos alpolgármesterhez}, pártfogását kérve szabadsága meghosszabbításához és az ösztöndíj további folyósításához.] 1903. május 24. csatolva a BFL IV 1407/b. 117520/1903-as irathoz Tekintetes Tanács! [Márffy Ödön kérvénye a Székesfővárosi Tanácshoz szabadságának meghosszabbítása és az ösztöndíj további folyósítása tárgyában.] 1903. május. [érkezett: május 27.] BFL IV 1407/b. 117520/1903

Nagyságos Uram! [Márffy Ödön levele Párizsból ismeretlenhez (Matuska Alajos?; Bárczy István?), pártfogását kérve a szabadsága meghosszabbításához és az ösztöndíj további folyósításához.] 1904. április 12. csatolva a BFL IV 1407/b. 95338-95339/1904-es irathoz

Tekintetes Tanács! [Márffy Ödön kérvénye a Székesfővárosi Tanácshoz szabadságának meghosszabbítása és az ösztöndíj további folyósítása tárgyában.] 1904. április 14. BFL IV 1407/b. 95338/1904

Tekintetes Tanács! [Márffy Ödön kérvénye a Székesfővárosi Tanácshoz szabadságának meghosszabbítása és az ösztöndíj további folyósítása tárgyában.] 1905. április hó [érkezett: április 19.] BFL IV 1407/b. 85876/1905

Tekintetes Tanács! [Márffy Ödön kérvénye a Székesfővárosi Tanácshoz ösztöndíjának átütemezése tárgyában.] 1905. május 10. BFL IV 1407/b. 99921/1905

Tekintetes Tanács! [Márffy Ödön kérvénye a Székesfővárosi Tanácshoz szabadságának meghosszabbítása és az ösztöndíj további folyósítása tárgyában.] 1906. d.n. [érkezett: április 25.] BFL IV 1407/b. 82213/1906

A tanácsi határozatok:

Budapest Székesfőváros közgyűlésének 797. sz. rendelete. 1903. június 24. In: Budapest Székesfőváros törvényhatósági meg-

- bizottsága 1903-ban tartott közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Budapest, 1903. 309. Budapest Székesfőváros közgyűlésének 742. sz. rendelete. 1904. június 1. In: Budapest Székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1904-ben tartott közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Budapest, 1904. 261. Budapest Székesfőváros közgyűlésének 781. sz. rendelete. 1905. május 24. In: Budapest Székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1905-ben tartott közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Budapest, 1905. 266. Budapest Székesfőváros közgyűlésének 1067. sz. rendelete. 1906. június 25. In: Budapest Székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1906-ban tartott közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Budapest, 1906. 365.
- ¹¹ Tekintetes Tanács! [Márffy Ödön kérvénye a Székesfővárosi Tanácshoz szabadságának meghosszabbítása és az ösztöndíj további folyósítása tárgyában.] 1904. április 14. BFL IV 1407/b. 95338/1904
- ¹² HORVÁTH Béla: Márffy Ödön kortársairól és a korról. Jelenkor, 1961. december 716. (A továbbiakban HORVÁTH 1961)
- ¹³ Jean-Paul Laurens (1838–1921) akadémikus történelmi festő volt, Berény Róbert véleménye szerint: „[...] Jean-Paul Laurens nagyszerű pedagógus volt. Mindenkit saját egyéniségének megfelelően irányított. Az akadémikus típust megismertette a sémákkal, a szabadabb egyéniséget tehetsége kifejezésére bátorította.” Idézi KASSÁK Lajos: Vallomás tizenöt művészről. Budapest, 1942. [újraközlés: Kassák Lajos: Élünk a mi időnkben. Írások a képzőművészetről. Budapest, 1978. 322.]
- ¹⁴ Vö. ERDEI 2001 107., ERDEI 2003. 89.
- ¹⁵ BORBÉLY 1986. 22–23. Maurice Marinot (1882–1960) üvegművész és festő. 1905-ben a fauve-okkal állított ki a Salon d'Automne-on. Elsősorban üvegművészként vált ismertté.
- ¹⁶ HORVÁTH 1957. 2., HORVÁTH 1961. 716.
- ¹⁷ BALINT Lajos: Ecset és véső. Bratislava–Budapest, 1973. 152.
- ¹⁸ Jelenleg magyarországi magántulajdonban.
- ¹⁹ Márffy Ödön kérvénye. 1903. május. [érkezett: május 27.] BFL IV 1407/b. 117520/1903 a szöveg variánsa: „Szeptember hó óta mióta az Ecole des Beaux Arts növendéke vagyok, az iskolában mintegy 150 férfi és női aktot rajzoltam és részben festettem befejeztem a Louvreban Franz Hals Bohémienjének másolatát, számos tájképstudiumot festettem Paris környékén, 10–12 női és férfi tanulmányfejet festettem színvázlataim közül »Szt László és a kun nőrabló«, »Faun és Nymphák« az »Olajfák hegyén« és több vázlatom nyert dicséretet, melyeket később feldolgozni szándékozom. /A klaszszikus figurális művészet felé törekszem... stb.» levélmásolat, csatolva a BFL IV 1407/b.117520/1903 sz. irathoz
- ²⁰ 1904. április 14. BFL IV 1407/b. 95338/1904
- ²¹ A levél címzése nem ismert. Csatolva a BFL IV 1407/b. 95338-95339/1904-es irathoz
- ²² Ld. 1905. április hó [érkezett: április 19.] BFL IV 1407/b. 85876/1905 és 1905. május 10. BFL IV 1407/b. 99921/1905
- ²³ Tekintetes Tanács! [Márffy Ödön kérvénye a Székesfővárosi Tanácshoz szabadságának meghosszabbítása és az ösztöndíj további folyósítása tárgyában.] 1906. d.n. [érkezett: április 25.] BFL IV 1407/b. 82213/1906
- ²⁴ ERDEI Gyöngyi: Fejezetek a Bárczy-korszak történetéből. Budapest, 1991. 9.
- ²⁵ HORVÁTH 1957. 1. rövidített szerkesztett változatban: HORVÁTH 1961. 716.
- ²⁶ A Matisse-iskola magyar vonatkozásai további kutatást igényelnek. A legfrissebb eredmények rövid összefoglalását ld.: BARKI Gergely: Párizsi előzmények és a modern francia művészet hatása a Nyolcak akt festészetében. In IMRE Györgyi [szerk.]: A Modell. Női akt a 19. századi magyar művészetben. Budapest: MNG, 2004. 462–466. különösen: 12–14. jegyzet.
- ²⁷ „Ödön Márffy se trovait lui aussi □ Paris au moment de l'arrivée de Berény et pendant un certain temps ils fréquentèrent ensemble l'école de Matisse.” B. SZÍJ: Róbert Berény. Acta historiae artiorum. t. XII. Budapest, 1966. 160. Szíj Béla Márffy 1958-as szóbeli közlésére hivatkozik (ld. uo. 28. jegyzet, 201. l.)
- ²⁸ A. T. [Artner Tivadar]: Látogatás Márffy Ödönnél. Élet és Irodalom, 1958. május 9.
- ²⁹ [Márffy Ödön Horváth Bélának, kézirat. 17 kéziratos lap, 17/a–b. Magántulajdonban]
- ³⁰ Isabelle MONOD LAFONTAINE–Claude LAUGIER: Éléments de chronologie (1904–1918) in Henri Matisse (1904–1917). Paris: Centre Georges Pompidou, 1993. 61–126.: 89.
- ³¹ Ld. pl.: Mario LUZZI–Massimo CARRA: Matisse művészete 1904–1928. Ford.: Ordasi

- Zsuzsa. Budapest, Corvina, 1983. kat. 132 – 134a.
- ³² I. m. kat. 60.
- ³³ Isabelle MONOD LAFONTAINE–Claude LAUGIER: *Éléments de chronologie (1904–1918)* in Henri Matisse (1904–1917). Paris: Centre Georges Pompidou, 1993. 61–126.: 90.
- ³⁴ Budapest Székesfőváros közgyűlésének 1067. sz. rendelete. 1906. június 25. In: Budapest Székesfőváros törvényhatósági bizottsága 1906-ban tartott közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Budapest, 1906. 365.
- ³⁵ Márffy Ödön képeslapja Párizsból Harsányi Kálmánnak, postabélyegző: 1906. június 9.: „Végtelen sajnálom, hogy nem látogattalak meg, mert hétfőn már elindultam. Néhány nap múlva indulok Belgiumba. Ma Csóknál vacsorázunk Rudival és Fülep Lajossal. Ölel Ödön”. OSZK KT Levelestár Márffy Ödön Harsányi Kálmánhoz (6) Harsányi Kálmán (1876–1929): költő, író, színi kritikus.
- ³⁶ HORVÁTH Béla: Márffy Ödön – Egisto Tango. Művészet, 1962. július 10.
- ³⁷ Ld. 1906. szeptember 3-i keltezésű közös képeslapjukat Lyka Károlynak. In: Fülep Lajos levelezése I. Budapest, 1990. 59.
- ³⁸ „Néhány napja, hogy hazajöttem” – írta Harsányi Kálmánnak, 1906. szeptember 28-i bélyegzővel ellátott postai levelezőlapján. OSZK KT Levelestár: Márffy Ödön Harsányi Kálmánhoz (1).
- ³⁹ Márffy Ödön (VIII. Horánszky u 9.) pályázati kérvénye. 240773 – 1905 tan. sz. [1905. december 22.] In: NAGY Lajos: A Ferencz József koronázási díj története. Kézirat. é. n. FSZEK Budapest Gyűjtemény. 144–145.
- ⁴⁰ Ld. Nemzeti Szalon Művészeti Egyesület: Kiállító művészek törzslapja. 345. Márffy Ödön. MTA MTKCS Adattár, MDK-C-I-5/9940
- ⁴¹ BORBÉLY 1986. 23.
- ⁴² HORVÁTH 1957. 2.
- ⁴³ Az épületet évtizedekkel ezelőtt szállodává alakították át. Ma a „La villa” nevű hotel működik benne.
- ⁴⁴ Ld. többek közt: BAJOMI LÁZÁR Endre: *A Quartier latin*. Budapest, 1971. 220–223. Perlrott Csaba baráti köre hetenként találkozott a Clunyben. Ld. PERLROTT CSABA Vilmos: *Életem*. Jegyezte Somogyi Árpád. MTA MTKI Adattár; MDK-C-II-60. A Café
- Cluny m g az 1988–90-es rendszerváltás idején is a Párizsba járó magyar fiatalok és a kinti emigráció közkedvelt találk z helye volt. A tulajdonos a 90-es évek közepén magyar sarkot rendezett be a kávéházban Ady fényképével és a „Párizsban járt az  sz” fakszim l j vel a falon. 1999-ben a kávéházba a Brioch  dor  nevű péksüteményt kínáló hálózat és egy pizz ria rendezkedett be, a klasszikus berendezést szétverték,  gy az ezredfordulón már semmi sem emlekeztetett 100  sztdn magyar vonatkozású kult rt rt net re.
- ⁴⁵ HORVÁTH 1957. 2., HORVÁTH 1961. 716.
- ⁴⁶ BORBÉLY 1986. 23.
- Nagyon hasonló szöveget közül Kovalovszky Miklós – helyesen – 1906-ra datálva a történteket: MÁRFFY Ödön: *Csapong s Ady Endre emleke körül*. In: KOVALOVSZKY Miklós: *Emlékezések Ady Endréről V*. Budapest, 1993. 692.
- Horváth Béla ugyancsak közli az anekdotát, helytelenül 1904-re t ve a találk z s időpontját. Ld.: HORVÁTH 1961. 717.
- Márffy nagyon hasonló módon és ugyancsak 1904-re datálva meséli el a történetet a Népszabadság újságírójának is 1958-ban. Ld. LENGYEL István: *Magyarország „nagy öregjei”*. Márffy Ödön. Népszabadság, 1958. október 12. 8.
- ⁴⁷ Ld. MAKL RY Kálmán táblázatát in: CSERBA Júlia–KOPECZKY Csaba–MAKL RY Kálmán–PASSUTH Krisztina: *Alfred Reth. A kubizmust l az absztrakcióig*. Budapest, 2003. 314.
- ⁴⁸ Ld. CS K István: *Emlékezéseim*. Budapest, 1945. 135–141. – Lavotta Rezső (1876–1962): zeneszerző, karmester, zenei  r ; Vályi Félix: *filozófiai és szociológiai közíró – mindketten F lel Lajos barátai*.
- ⁴⁹ HORVÁTH 1957. 3., HORVÁTH 1961. 718. – Az említett „renoirs” Cs k-festmény a „M te-remsarok”.
- ⁵⁰ „Van itt egy nagyszerű francia. Vollard-nak hívják. A legnagyobb m ert , felfedező, kritikus, képkereskedő stb. Tegnap Marinot elvitt hozzá, a rue Lafitte-ba. A Cézanne-ok háttal a falhoz támasztva álltak tömegesen. Nagy nehezen sikerült egy kis beszélgetésre rávenni. Kíváncsi voltam és megkérdeztem kit tart a maiak közt a legjobbakknak? Egy kis gondolkodás után azt felelte: »Peut- tre

- Bonnard.«” BORBÉLY 1986. 23. „Ambroise Vollard érdekes ember volt, műkereskedő a Rue Lafitte-on, ő fedezte fel Renoirt, Degast. Akkor gyűjtötte őket, mikor még a kutya se vette, ő vásárolta Cézannét, Van Goghot és másokat. Épp ezért mi, fiatalok, kik kezdtünk szimatolni, hogy merre orientálódjunk, minden hónapban elmentünk megnézni az anyagát.” HORVÁTH 1961. 718.
- ⁵¹ „[...] csalom nagyon Márfffy, töltsz velem a nyarat Baranyában.” Csók levele Fülep Lajosnak, 1906. december 31. In: Fülep Lajos levelezése I. Budapest, 1990. 68. „1907-ben... [a Mohács című újság beszámoló] Csók István vezetésével a mohácsi járásba látogató művésztszakság munkájáról. Csók Istvánnal tartott Koppé György cseh származású festő és annak felesége, Szegfi Erzsébet és Márfffy Ödön, az akkori festő nemzedék jeles tagja.” Ld. Baranyai sokácok a magyar művészetben. In: Dunántúli Napló, 1981. október 1.
- ⁵² Berény írja: „Párisban láttam először; még 1905-ben. Egy Pathéphon üzlet előtt menet a társam megállít és a helyiségbe mutat: – Nézd, ott a Márfffy. – Melyik az? – kérdem. – Az a pirosarcú – válaszolja.” BERÉNY Róbert: A hetvenéves Márfffy Ödön. Magyar Művészet, 1949. 1. sz. 24.
- ⁵³ Gulácsy 1906 márciusában rendszeresen járt a Cluny kávéházba. Vö. SZABADI Judit: Gulácsy Lajos. Budapest, 1983. 64.
- ⁵⁴ BORBÉLY 1986. 24.
- ⁵⁵ HORVÁTH 1961. 717.
- ⁵⁶ Egy nap Bretagneban. d.n. Közölte és jegyzetekkel ellátta Borbély Károly. In: BORBÉLY 1986. 45–46. HORVÁTH 1961. 717.
- ⁵⁷ Ld. HORVÁTH 1957. 2.
- ⁵⁸ Kat sz.: 467. ill 469. mindkettő olaj
- ⁵⁹ Kat sz.: 53. színes rajz
- ⁶⁰ Kat sz.: 57.
- ⁶¹ HORVÁTH 1957. 3 gépiratos oldal, a 32 lapos kéziratból. (A kéziratban: 15/a; 15/b; 16/a)
- ⁶² LAZÁR Béla: A tavaszi tárlat. Jövendő, 1906. május. 49–56.
- ⁶³ BÁNYÁSZ László: A Múcsarnokból. Ország-Világ, 1906. ápr. 8. 300–301.
- ⁶⁴ Ksz 218. Borult hangulat; pasztell. „A fiatalok közt Márfffy, Cserna, Koriss Kálmán művei is érdeket keltenek, mind a háromból delikát tónusérzék nyilatkozik meg”. Ld.: Grafikai kiállítás. Jövendő, 1906. május. 58. „...Márfffy pár [sic!] finomhatású tájképpel (pastell) [szerepel]” K-ny Ö-n.: Grafikai kiállítás a Nemzeti Szalonban. Vasárnapi Újság, 1906. 291.
- ⁶⁵ Ld. HORVÁTH 1957. 3.; szerkesztett változat: HORVÁTH 1961. 718.
- ⁶⁶ FÜLEP Lajos: Salon d’Automne. Szerda, 1906. október 31. [újraközlésben: Fülep Lajos: Egybegyűjtött írások. I. Budapest, 1988. 328.]
- ⁶⁷ [Salon d’Automne.] In: Pesti Hírlap, 1906. október 13.
- ⁶⁸ „M. Marffy exhibits some bits of café life. They are very harsh.” illetve „M Marffy expose des coins de café bien durs” Weber: [Salon d’Automne.] In: New York Herald, 1906. október 5. angol illetve francia verziójában; „...M. Marffy, des intérieurs de bar, café crémerie un peu criards” Charles: [Salon d’Automne.] In: Liberté, 1906. október 7.
- ⁶⁹ Márfffy Ödön (VIII. Horánszky u. 9.) pályázati kérvénye. 271482 – 1906. tan sz. [pontos dátum nélkül] In: NAGY Lajos: A Ferencz József koronázási díj története. Kézirat. é. n. FSZEK Budapest Gyűjtemény. 152–154. l
- ⁷⁰ Ugyanez a motívum szerepel Cézanne: A tárlaló c. 1877-es festményén (Szépművészeti Múzeum, Ltsz 371. B). Ezt a festményt 1907-ben Budapesten is kiállították a Nemzeti Szalonban – ekkor került Nemes Marcell gyűjteményébe –, elképzelhető, hogy Márfffy már Párizsban is látta.
- ⁷¹ DUTKA Ákos: A Magyar Művészet tárlata. Nagyvárad, 1908. április 4. 1.
- ⁷² LIPTAI Károly: Séta a nagyváradai mőtárlaton. Nagyvárad, 1908. április 9. 2.
- ⁷³ Uránia: Márfffy Ödön és Gulácsy Lajos képeinek kiállítása (1907. március): 11. t.; Könyves Kálmán Szalon: „Ifjúági” kiállítása (1907. június): 65. t.; Reprodukálva: Ország-Világ, 1907. 252. l.
- ⁷⁴ A kép keletkezéséről és későbbi sorsa felől Horváth Béla sikeresen tudakozódott mind Márfffynál, mind Bedő Rudolf gyűjtőnél – akinek éveken át a birtokában volt a festmény. A szöveg csak egy 17 lapot számláló kéziratban maradt fenn, és nem vált a Jelenkorban közölt cikk alapját képező gép-

irat részévé sem. „[Márffy]: A festett gyűjtő [ti. az Amatőr c. festmény – R. Z.]: Bruggeben nyaraltam két hónapig ott [?] festettem az utcán. Mögöttem állt egy férfi, fekete szakállal, borotvált képpel, fekete alakkal. Furcsa figura volt. Speybrooch (belga) ember. Mikor végeztem odajött és átadta névjegyét, hogy látogassam meg. Emeletes vilája volt, 7 szoba zsúfolva műemlékekkel. Rembrandt, Memling, Van Eyck. Érdekelte, hogy mit csinálók és modellt ült. Lefestetem ugyanabban a ruhában. Mikor végeztem, több mint száz képet mutatott, mit ő festett, holland csendéletek, holland modorban, régi aprólékossággal ([...] stb.) Mikor aztán befejeztem képemet, mondtam, most már dél van, megyek ebédelni, bizányaóra önök is ebédelnek. – Nem, kérem, mi sohasem ebédelünk, csak vacsorázunk. Van egy éléskamránk, ha valaki éhes, bemegy és levág, ami kell, furcsa bogár volt. A műterem [...] a kép volt, [...]. E kép a Gulácsyval rendezett kiáll.on volt kiállítva. Itt vették meg. Bedőhöz később került.” [Márffy Ödön Horváth Bélának, kézirat. 17 kéziratos lap, 1/b]; „Bedő R.: Azt hiszem egy fr. műgyűjtőt ábrázolt a pofaszakállas, szemben ülő, fekete keménykalap az ölében fogva, mely 1914 (?)ben a San franciscoi kiáll.on is ki volt állítva. Az én gyűjteményembe nem illett, ezért a [...]féle műkereskedésben elcseréltem. A kép azt hiszem ott veszett el. Nem Márffy [...] [...], hanem [...] a vallon piktura produkált akkor egy ilyen nivós képet. Márffy stílusfejlődéséből kiesett.” [Márffy Ödön Horváth Bélának, kézirat. 17 kéziratos lap, 17/a.]”

⁷⁵ A Kisváros c. képet ugyancsak fekete-fehér fotóról ismerem, de Horváth Béla rendkívül részletesen leírta a festményen látható színeket.

⁷⁶ A festmény egykor a Rippl-Rónai Ödön gyűjteményének része volt. A színes ceruzarajzokkal illusztrált Gönczi-féle szakleltárban a 687. szám alatt „Színes házak” címen szerepelt, és a leltárból 1945-ben háborús veszteségként törölték. Horváth János úgy tudja, hogy a betelepült orosz katonák több más képpel együtt kidobták (ld. HORVÁTH János: A Rippl-Rónai Ödön Gyűjtemény. Kaposvár, 2002. 39.). A kép, egy „Ádám és Éva” fantáziacímet viselő Márffy-festménnyel együtt felkerült az országos háborús veszteséglistára: ld. Egyéb köztulajdonokból elvesztett műtárgyak jegyzéke. Háborús műtárgyveszteségjegyzékek V. füzet. Kiadja a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja, Budapest, 1952. 20. lap: 308. t. 1997-ben a Blitz Galéria 9. aukcióján „Délután” címen bukkant fel újra (ld. az árverés katalógusát: 77. t.), azóta ismeretlen helyen lappang.

⁷⁷ MÁRFFY Ödön: Van egy örök határ. In: Az új magyar művészet önarcképe. Európai Iskola, 1946. 7–8. sz. 28.

⁷⁸ BÖLÖNI György: Márffy Ödön. Aurora, 1911. 7. sz. 120.

⁷⁹ A kaposvári múzeum, ún. Gönczi-féle szakleltára 685. tételéhez készült színes ceruzarajz-illusztráció egyértelművé teszi, hogy a festmény azonos az Ország-Világban, 1907-ben közölt Zöldtapétás szobával. A ceruzarajzból hozzávetőleges képet nyerhetünk a domináns színekről: a piros és zöldmintás sárga falakról és a zöld billiárdasztalról. A festmény a leltárkönyvben „Éjjeli kávéház” címen szerepelt, a címet valószínűleg Gönczi adta a 30-as években. 1954-ben kiselejtezték, azóta ismeretlen helyen lappang.